

CEMAL ŐENER

ŞAHA DOĞRU
GİDEN KERVAN
ALEVİLİK NEDİR

Şahkulu Sultan Külliyesi
Vakfı

-I-

ALEVİLİĞİN TARİHSEL VE TOPLUMSAL GELİŞİMİ

SUNU...

"**Şaha Doğru Giden Kervan**" sözcüğü Anadolu Alevilerinin "Şah"larına sevgilerinin, saygılarının, özlemlerinin bitimsiz yolculuğunu ifade eden bir nefesin dizelerinden alındı. "Şah" kelimesi Aleviler için özellikli ve önemli bir sözcüktür. "Şah" sözcüğünü duyup heyecanlanmayan Aleviye-Bektaşîye Anadolu ve yakın coğrafyasında rastlamamak olası değildir.

Anadolu Alevisinin "Şah" kavramı çok anlamla yüklüdür. "Şah" Aleviler için sihirli bir sözcüktür. "Şah", Alevilerin özlediği, uğruna seve seve ölümü göze aldığı, eşitlikçi, özgürlükçü, bölüşümcü **Rıza Kenti**'nin Şah'ıdır. Toplumsal haksızlığa karşı olmayı kendine erdem edindiği bir semboldür. O'nun binbir adı vardır. Biri "**Şah-ı Merdan Ali**"dir. Biri "**Bozatlı Hızır**"dır. Şaha ulaşmak için yola koyulmuş insanların yolculuğu insanlık tarihi ile birlikte başlamış ve insanlık varoldukçada devam edecek onurlu bir yolculuktur.

Alevilik Nedir veya Şaha Doğru Giden Kervan adını verdiğimiz kitap; Alevilerin tarih boyunca yarattıkları destandan kısa bir kesittir. Bu eser Aleviliğin renginden, tadından, kokusundan okuyucusuna bir tadımlık lokma verebilirse amacına ulaşmış olacaktır.

Şahkulu Sultan Külliyesi; tarihi boyunca insanlığa bilgi saçan Anadolu'daki Alevi Dergahlarından sadece birisidir. O Hacı Bektaş Veli'nin dediği gibi "**Bilimle Gidilmeyen Yolun Sonu Karanlıktır.**" ilkesinden hareketle yaklaşık beşyüz yıldır çevresine aydınlık saçmaktadır. İşte bu küçük kitap günümüzde devam eden hizmetin bir parçası olarak kabul edilirse **Şahkulu Külliyesi Vakfı** yöneticileri bundan kendilerini mutlu sayacaklardır.

Eserin bütün canlara, dostlara ve insanlığa yararlı olmasını diler hepimizi dergahlarımızda yanan ışığın bitimsiz sıcaklığıyla selamlarız.

Şahkulu Sultan Külliyesi Vakfı
Yönetim Kurulu
Ağustos 1997

İÇİNDEKİLER

I.BÖLÜM

ALEVİLİĞİN TARİHSEL-TOPLUMSAL GELİŞİMİ

Aleviliğin Oluşum Tarihi	9
Emeviler Dönemi	12
Ali ve Alevilik	15
Aleviliğin Mezhep Anlayışındaki Yeri	20
Hacı Bektaş Veli'nin Alevilikteki Yeri	22
Babailik ve Alevilik	28
Alevilik ve Yeniçeri Ocağı	30
Osmanlıda Alevi Ayaklanmaları.....	32
Şiilik ve Alevilik	33
Anadolu Aleviliği	36
Cumhuriyet Döneminde Alevilik	40

II. BÖLÜM

ALEVİLİĞİN TEMEL KURUMLARI

Kırklar Cemi	47
Dedelik Nedir	49
Alevilikte Müsahiplik (Yol Kardeşliği)	51
Cem Töreni	53
Semah Nedir	58

III. BÖLÜM

ALEVİLİĞİN BAZI DEĞERLER KONUSUNDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Alevilikte İnsan	65
Alevilerde Kadın	66
Alevilik ve Sanat	68
Anadolu'daki Alevi Dergahları ve Önemli Günler	70
Aleviler Neden Camiye Gitmezler	73
Günümüzde Alevilik	76

-I-

ALEVİLİĞİN TARİHSEL VE TOPLUMSAL GELİŞİMİ

ALEVİLİĞİN OLUŞUM TARİHİ

Aleviliğin tarihi İslam'ın ilk dönemlerine dek uzanır. Hz. Muhammet, sağlığında kendisinden sonra İslam dünyasına önderlik edecek kişi olarak Hz. Ali'yi görüyordu. Hz. Ali, Hz. Muhammet'den sonraki ilk müslümandı. Hz. Ali, peygamberin amcasının oğlu ve birlikte büyüdüğü, kardeşi gibi sevdiği bir kişiydi.

Hız. Muhammet vefatından önce bazı hadislerinde ve çeşitli yerlerde yaptığı toplantılardaki konuşmalarında kendisinden sonra ümmetine yol gösterecek kişinin, rehberin, Ali olması gerektiğinin üstünde durarak vurguluyordu.

Hız. Ali, Hz. Muhammet'in canı gibi sevdiği ve değer verdiği sağ kolu idi. Bu sevginin ve saygının en güzel örneğinde Hz. Muhammet'in çok sevdiği değerli varlığı sevgili kızı Fatma ile Ali'yi evlendirmesiydi.

Hız. Muhammet'in erkek çocuğu olmamıştı. O'nun soyu sevgili kızı Fatma ve Ali ile olan evlilikten olacak çocuklar ile devam edecekti. Ali'yi kendisinden sonra müslümanlara önderlik edecek en uygun kişi olarak görüyordu. Hz. Muhammet bir hadisinde; "Ulular Ulusu Allah, Peygamberleri ayrı ayrı ağaçlardan (soylardan) yarattı. Benimle Ali'yi aynı ağaçtan yarattı. Ağacın kökü benim, Ali dalları bu-

daklarıdır. Fatma o ağacın verimidir. Hasan ve Hüseyin meyveleri, Şia'mızda yapraklarıdır. Kim bu ağacın dallarından birine yapışırsa kurtulur. Yapışmayan helak olur." (1) der.

Hız. Muhammet cemaatle sohbet ederken kendisinin de insan olduğunu bir gün bu diyardan göçüp gideceğini ifade ettikten sonra konuşmasını şöyle sürdürür. "Size iki paha biçilmez şey bırakıyorum. İlki Allah'ın kitabı, diğeri Ehlibeytim. Size Ehlibeytime uymanızı öğütlerim" dedikten sonra sözlerini birçok hadis kitabında yeralan şu sözlerle sürdürür. Ehlibeyt'i yani kendi aile çevresini kastederek, "Onların önüne geçmeyin, yani onların hükümlerinden başka bir hüküm vermeye kalkmayın, yoksa helak olursunuz..." (2) der.

Hız. Muhammet bir başka hadisinde de, "Ben ilmin şehriyim, Ali kapısıdır, şehri dileyen kapıya gelsin, Ben hikmetin şehriyim, Ali kapısıdır, hikmeti dileyen kapıya gelsin" (3) der.

Gene Ali ile ilgili başka bir hadislerinde de Hz. Muhammet şöyle diyor: "Ali bendendir ben ondanım, ben kimin mevlası veliyf-i emri isem, Ali'de onun mevlasıdır. Ali insanların hayırlısıdır. Kim bunu kabul etmezse, gerçektende kafir olmuştur..." Hız. Muhammet

*Kendi cenazesini
kendi götüren Ali.*

Kur'an-ı Kerim ve Hz. Ali ilişkisini ise bir hadisinde şöyle anlatıyor. "Ali, Kur'an iledir ve Kur'an Ali ile; ikisi havuz kenarında benimle buluşuncaya kadar ayrılmazlar." (4) Ali'nin kişiliği ile ilgili bir hadisinde ise; "Ümmetimin en ileri ve gerçek hüküm vereni Ali'dir. Allah'ım O nereye dönerse, nereye varırsa O'nunla beraber ol..."

Hz. Muhammet kendisinden sonra yerine Hz. Ali'nin görevlendirildiğini bir başka hadisinde şöyle açıklıyor; "Ali benim bilgimin kapısıdır; tebliğe memur olarak gönderdiğim şeyleri benden sonra ümmetime bildiren, açıklayan kişidir; O'nu dinleyin..." ve "O'na başkaldırmak nifak..." (5) der.

Hz. Muhammet, Ebu Talib'in evindeki bir toplantıda, ellerini Ali'nin omuzlarına koyarak şöyle der; "İçinizde bu benim kardeşimdir, vasiymdir, halifemdir, artık O'nu dinleyin ve O'na itaat edin." Hz. Muhammet'in Hz. Ali'yi kendisinden sonra halifesi olarak düşündüğünü birçok kaynaktan görüyoruz. Hatta gelecekte olacakları önceden görmüşçesine ileride bu konuda bir huzursuzluk çıkması durumunda Hz. Ali tarafının tutulması gerektiğini bir hadisinde şöyle belirtir:

"Benden sonra fitne (huzursuzluk) olacaktır. Bu oldumu, Ebu Talib oğlu Ali tarafını tutun. Çünkü O bana ilk iman edendi. Kıyamettede

benimle ilk dostluk edecek odur. O Sıddıyk-ı Ekber'dir. O bu ümmetin Faruk'udur. O müminlerin ulusudur, reisidir." (6)

Hız. Muhammet Veda Hacci'nda kendisinden sonra yerine Ali'yi vekil tayin ettiğini şöyle açıklamıştır: "Ben kimin mevlası isem, Ali'de O'nun mevlasıdır. O'na dost olana dost, düşman olana düşman ol, O'na yardım edene yardım et, O'nu horlayanı horla, nerede olursa olsun gerçeği O'nunla beraber kıl..." (7).

Hız. Muhammet'in bu açıklamasından sora; Ebu Bekir, Ömer ve sahabeden önde gelenler Ali'inin veliliğini kutlarlar hatta Ömer; "kutlu olsun sana ne mutlu ey Ebu Talip oğlu Ali, bu gün benim ve her erkek ve kadın müminin mevlası oldun" diye konuşma yapar.

Bu gelişmelerden sora Hız. Muhammet bu doğrultudaki konuşmasının sonunda "kalk ya Ali" diye Ali'yi ayağa kaldırır ve cemaate şöyle der.

"Benden sonra imam olarak halka doğru yolu göstermek üzere seni seçtim. Senden razı oldum, Ben kimin mevlası isem Ali'de onun mevlasıdır, özünüz doğru olarak O'na uyun..." arkasından; "Allah'ım O'nu seveni sev O'na düşman olana düşman ol " diye ilave eder.

Hız. Muhammet vefatından sonra kendi yerine Hız. Ali'yi düşünmesine ve bunu çeşitli vesilelerle açıklamasına karşın kendisinin dünya değiştirmesinden sonra olaylar düştüğü gibi gelişmemiştir.

Hız. Muhammet hasta yatarken durumunun ağır olduğunu fark edince çevresindekilere; "Bana yazmak için bir şeyler getirin. Size bir şey yazdırayım ki, benden sonra asla yol yitirmeyesiniz" (8) der.

Peygamberin bu isteğinin yerine getirilip getirilmemesi konusunda tartışma çıkar. Orada bulunan Ömer ve çevresi Peygamberin kendinde olmadığını, yazacaklarının geçersiz olacağını ve hatta peygamberin "sara nöbeti" geçirdiğini söyleyerek vasiyetin yazılmasına engel olurlar.

Böyle olunca Hız. Muhammet vasiyetini yazamadan dünyasını değiştirir. Hız. Muhammet'in vefatı karşısında; başta Hız. Ali ve Fatma

*Benim kabem
insandır.*

olmak üzere yakın çevresi şok olur. Peygamberin ölümü karşısında sevenleri şaşkına dönerler.

Bu şaşkınlık atlatılmadan büyük bir üzüntü hali yaşanırken; Hz. Ali, Hz. Fatma, Selman-ı Faris ve aile

yakınları acı içinde Hz. Muhammet'in cenaze işleri ile uğraşırken, Ömer etkisi altına aldığı bazı kim-selerle Ebubekir'i halife ilan eder. Arkasından da önüne geleni kılıç korkusu ile Ebubekir'e biat'a zorlar.

EMEVİLER DÖNEMİ

Eşte İslam tarihinde büyük ayrılık bu olay ile başlamıştır. Bu olaydan sonra Hz. Ali tarafını tutanlara tarihçiler Ali yanlısı olduklarını ifade etmek için Alevi demişlerdir.

İslamdan önce Haşimiler ve Emeviler arasında varolan çelişkiler bu olgu ile sertleşerek devam etmiştir.

Emeviler, Ebubekir'in Halifeliği ile hilafeti ele geçirmişlerdir. Ebubekir ile başlayan Emeviler dönemi Hz. Muhammet ve Ehlibeyt'i (yani hane halkı) için olumsuz bir dönemin başlangıcı olmuş ve bu gide-rek İslamiyetin rayından çıkarak, bozularak, ayrılıkları derinleştirerek devam etmiştir. Emevi hilafeti Hz. Muhammet'in vasiyetine, Ehlibeyt'ine olmadık kötülükler temelinde varlığına devam etmiştir. Ebubekir'in halifeliğini vasiyet yolu ile Ömer'in halifeliği izlemiştir. Ömer'in halifeliğini de Osman'ın halifeliği takip etmiştir. Sıra Ali'nin hilafetine gelince Muaviye, Ali'ye tarihte Hakem Olayı olarak bilinen hileli bir seçim ile hilafeti verdirtmemiştir.

Böyle olunca Hz. Ali'nin halifeliği Muaviye tarafından gasb edilerek iki başlı bir yönetim oluşmuştur.

Oluşan gruplaşmalar ve çıkan kargaşalar sonucu Hz. Ali Hariciler tarafından kallesçe katledilmiştir. O'nu İslam tarihinde Muaviye'nin kalles tuzakları sonucu Hz. Hasan'ın katledilmesi izlemiştir.

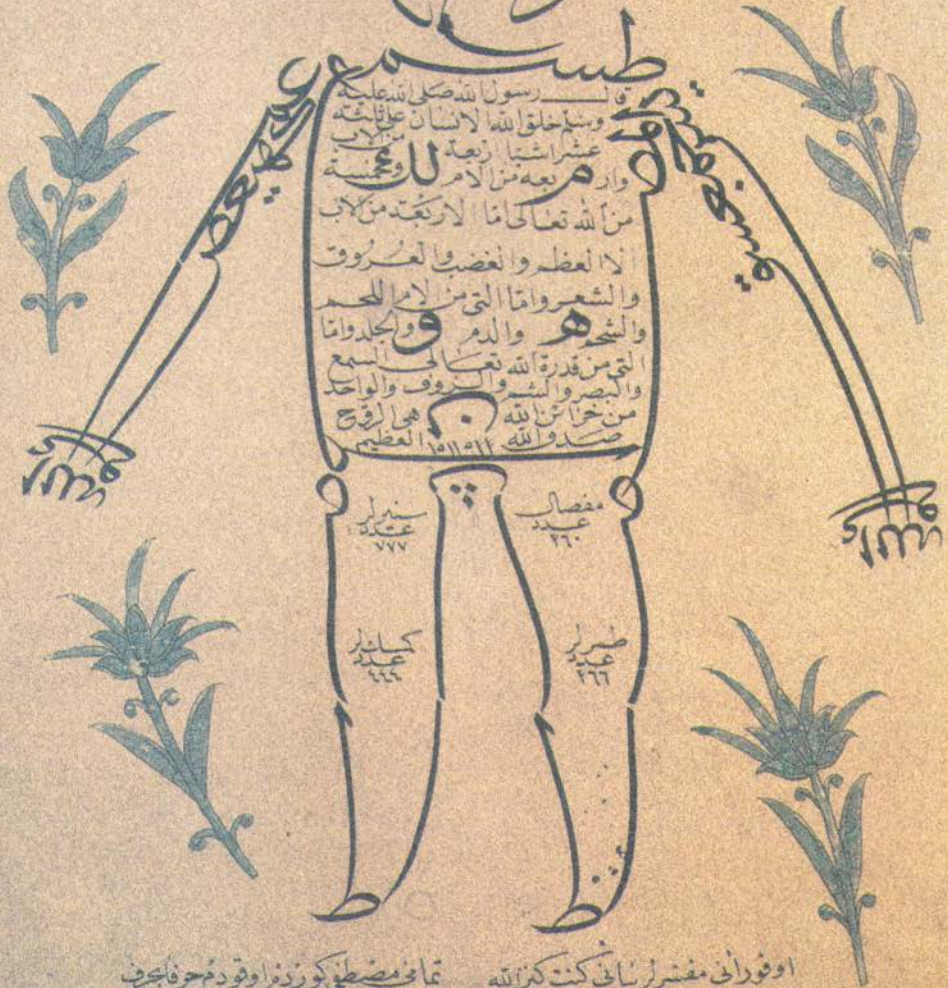
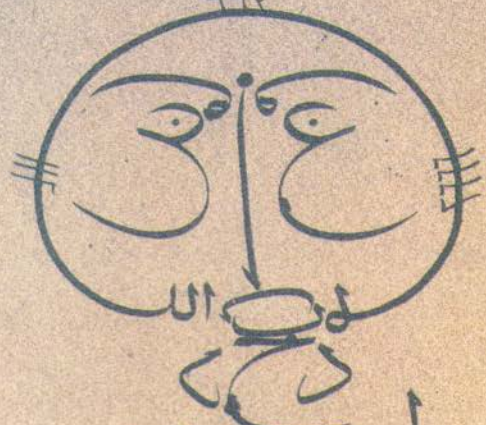
Hz. Hasan'ın katledilmesi müca-deleyi Muaviye'nin oğlu Yezit ile Hz. Hüseyin arasındaki mücadeleye bırakmıştır.

Hz. Hüseyin ve yaşlı, çocuk 72 kişilik Ehlibeyt soyu, İslam Tarihinde Kerbela Olayı olarak bilinen eşi emsali görülmedik insanlık dışı bir katliam ile Kerbela'nın kurbanları olmuşlardır.

Böylece Hz. Muhammet'in torunları Hasan ve Hüseyin için dediği: "Onlar dünyada benim iki demet çiçeğimdir. Onları sevenler Cennetlikler, Onlara buğzedenlerse Cehennemlik. Onları seven beni sever beni seven Allah'ı sever..." (9) dediği çiçekleri al kanlara bula-

فتمكده ركبتك فانك بيان ابيك غارف
 بوزك خرد را بي ديدار اجادي جسمه باب الله

بوند هفت بونه صورت بوز صورت كار الله
 بوند هفت بونه صورت بوز صورت كار الله

رسول الله صلى الله عليه
 وسلم خلق الله الانسان على خلقه
 عشر اشيا زينة **والعفة**
 وار **م** بعه من الامر **والعفة**
 من الله تعالى اما الاربعه من لاجب
 لا العظله والغضب العسوف
 والشعر واما التي من الامر الحمد
 والشجره والدم **والجسد** واما
 التي من قدرة الله فعبادة السمع
 والبصر والشم والترويق والواحد
 من خواص الله **هي الروح**
 صمد والله اعلم **انا العظيم**

سبر
 عتده
 ٧٧٧

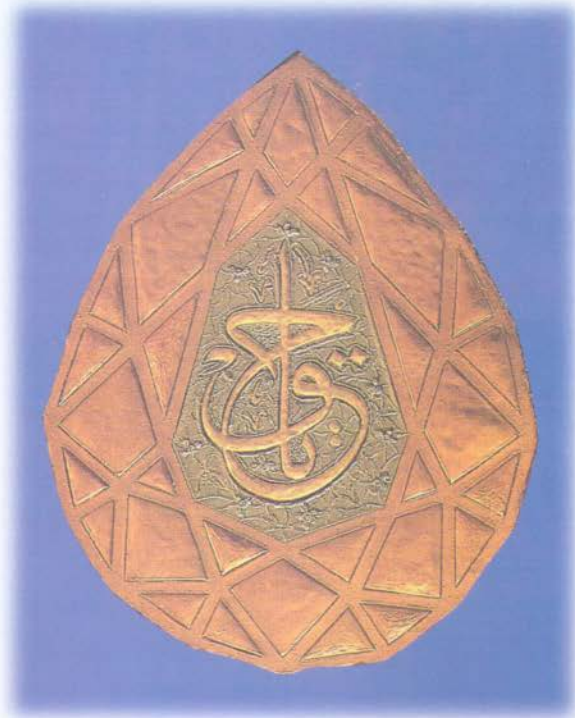
مفصل
 عتده
 ٦٦٠

كسبر
 عتده
 ٦٦٦

سبر
 عتده
 ٦٦٦

تمام مصطفي كوزم او قودم حرف الجوف
 وجه نوزي تجليده بجه در صورت انسان

او نوراني مفسر زباني كنت كذا الله
 بوندي را بحدك سرك انك اريد راصل الله

Hurufi hat sanatından bir örnek.

narak İslam ve insanlık düşmanları tarafından katledilmişlerdir.

Peygamber soyuna karşı yapılan bu insanlık dışı kötü muameleye ve hunharca işlenen cinayetlere Emevi soyundan gelen ve Kerbela'nın katili Yezid'in Oğlu 2. Muaviye bile dayanamamıştır. Kerbela katliamının baş mimarı Yezid; yerine halife olarak oğlu 2. Muaviye'yi ilan ederek öldü. 2. Muaviye Emevi halifeliğine 40 gün dayanabildi. O hilafetinin 40. gününde Ümeyye Camisinde verdiği hutbede; Peygamber'e salavat, Ali'nin faziletlerinden ve Kerbela Şehitlerine yapılan zulmü bir bir anlatıp zalimlere lanet okuduktan sonra konuşmasını şöyle sürdürdü:

“Ey nas biliniz ki ben bu zulmün devamına tahammül edemem. Hilafet makamı Ali'ye ve evladına ait bir makamdır. Ben bu hakkı gasbetmekten Allah'a sığınırım ve kendimi bu makamdan geri alıyorum” (10).

Emeviler'in zulmü yaklaşık 90 yıl devam etti. Bu zulme direnen halk Ehlibeyt adına Eba Müslüm Horosani'nin açtığı sancak etrafında zulme karşı tek yumruk olmaya çalıştılar. İşte bu güç Emevi zulüm makinasını alt-üst etti. Ehlibeyt, hakkı olan iktidarı Eba Müslüm'ün bayrağı altında elde etti.

Fakat bu durum da uzun sürmedi. Hz. Muhammet'in amca çocukları olan Abbas'ın soyundan gelen Abbas-oğulları iktidarı Ehlibeyt adına almalarına rağmen kendilerine en büyük rakip olarak Ali ve Ehlibeyt soyunu görüp onlara zulüm yapmaya başladılar. Hatta bu zulüm zaman zaman Emeviler'i bile gölgede bıraktı.

Emevilerin ve Abbasilerin İslamın bu bozulan dönemini, A. Gölpınarlı şöyle anlatıyor: “Roma İmparatorluğu ayrı bir dil ile, hükümlerine baş eğilmeyen bir din ile, fakat İslam kisvesine bürünerek tarih sahnesine çıkmıştı. Cahiliye devrinin inanç ve kanaatleri başka bir tarzda, fakat İslami kisve ile tarih sahnesine çıktı; İktidarı artık iman gücü değil, silah kuvveti korumaktaydı; Resullullah'ın Hilafeti, İslam saltanatı haline gelmişti” (11)

ALİ VE ALEVİLİK

Anadolu Alevileri Hz. Ali'yi ve tarihsel çizgisini sevip saydıkları için çeşitli suçlamalara tabi tutulmuşlardır. Emevi Müslümanları; Alevileri ve Bektaşileri Hz. Ali ve Ehlibeyt'ini çok seviyorlar diye, onları; Hz. Muhammet'i sevmekle Hz. Ali'yi, Hz. Muhammet'ten üstün görmekle suçlamışlardır. Aleviler, Hz. Muhammet'i son peygamber, Hz. Ali'yi ise Hz. Muhammet'in velisi, halifesi olarak görürler. Allah, Muhammet ve Ali'yi birbirlerinden ayırmazlar. Bir bütünün parçaları olarak kabul ederler.

Hz. Muhammet'in Hakk'a yürümesinden sonra O'nun değerli mirasının Ali'de olması gerektiğine inanan Aleviler, Ali'yi sevmenin Hz. Muhammet'i sevmekle özdeş olduğuna Hz. Ali'yi sevmenin Allah'ı sevmekle bir olduğuna inanırlar.

Hz. Ali'ye sevgi, saygı ve bağlılık bir yol ayrımıdır. O'na sevgi, saygı ve bağlılık Hz. Muhammet'e ve Ehlibeyt'ine bağlılıktır. Aleviler Ali'ye karşı olmanın Hz. Muhammet ve Ehlibeyt'ine karşı olmak; O'da İslama ve Allah'a karşı olmaktır, diye düşünürler.

Hz. Ali'yi, Aleviler-Bektaşiler severler. O'nu tüm müslümanların tüm insanların sevmesi gerektiği-

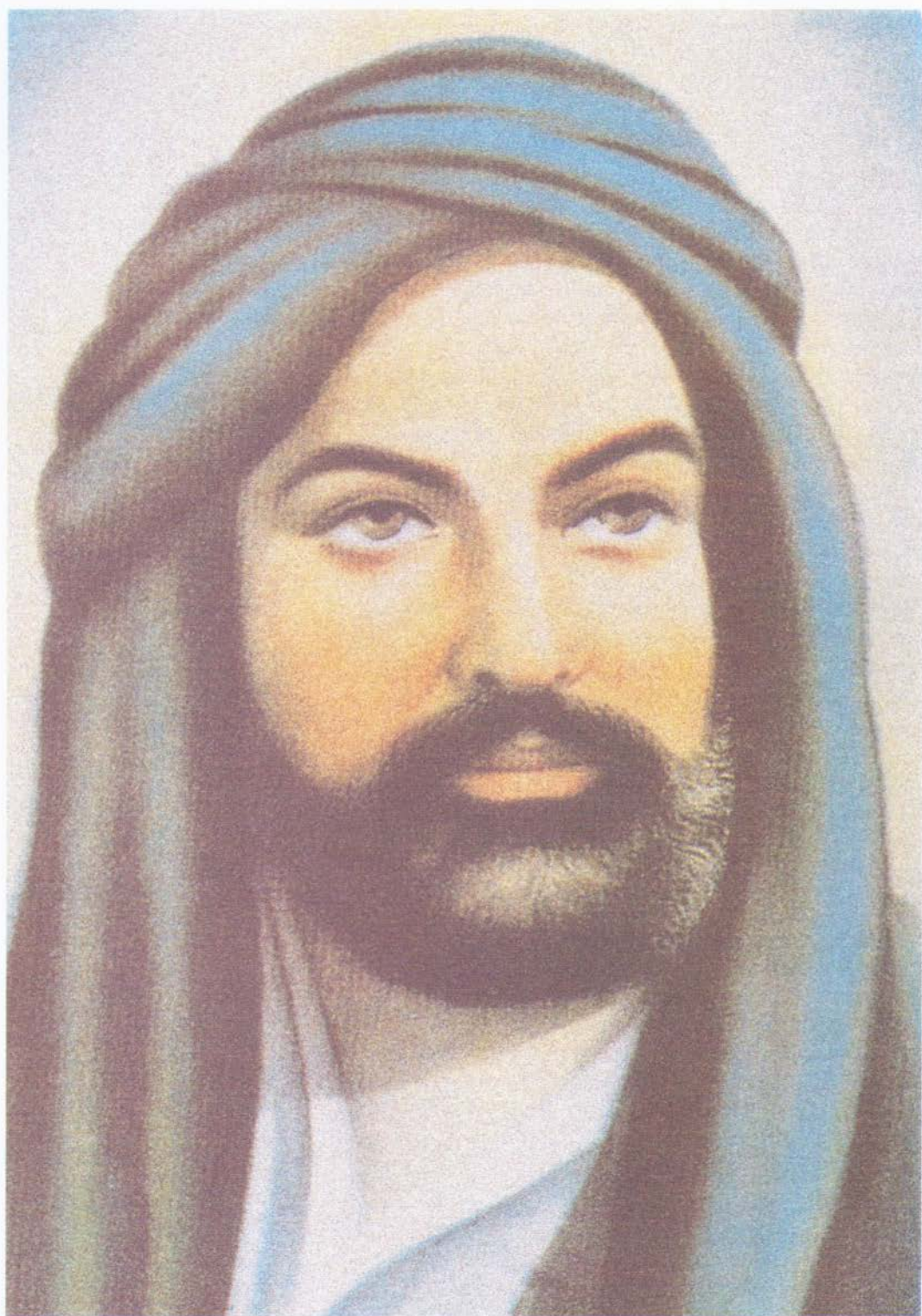
ne inanırlar. Alevi ozanları, düşünürleri, dedeleri, babaları Hz. Ali'yi severler. Hallacı Mansur, Seyyid Nesimi, Fuzuli, Yemini, Pir Sultan Abdal, Şah İsmail, Harabi, Kul Himmet, Virani v.b. ozanlar bu coşkun sevgi ve saygıyı eserlerinde vermeye çalışmışlardır. Hilmi Dede Baba bu sevgi ve saygı selini bir şiiri ile şöyle ifade etmiştir.

*Tuttum aynayı yüzüme
Ali göründü gözüme
Nazar eyledim özüme
Ali göründü gözüme
Hû Alim hû
Hû Şahım hû*

*Adem baba Havva ile
Hem Alleme'l esma ile
Çarh-ı felek sema ile
Ali göründü gözüme
Hû Alim hû
Hû Şahım hû*

*Hz. Nuh Neciyullah
Hem İbrahim Halilullah
Sina'daki Kelimullah
Ali göründü gözüme
Hû Alim hû
Hû Şahım hû*

*İsa-yı ruhullah O'dur
İki alemde Şah O'dur*

Müminlere penah O'dur
Ali göründü gözüme
Hû Alim hû
Hû Şahim hû

Ali evvel Ali ahir
Ali batın Ali zâhir
Ali tayyip Ali fâhir
Ali göründü gözüme
Hû Alim hû
Hû Şahim hû

Hız. Ali'ye verilen önemi ve coşkun Ali sevgisini birde Mevlana Celaleddin Rumi'den görelim:

"Cihan'ın temeli suret buluncaya kadar varolan Ali idi. Yer resmedilinceye, zaman husule gelinceye kadar varolan Ali idi. Veli vasıf olan, Şah Ali, cömertliğin, keremin, başışın sultanı idi.

Ali'den ötürü melekler Adem'e secde ettiler. Adem bir kible gibi idi, secde olunan Ali idi, Adem'de Şit'te Eyyüp'da İdris'te, Yusuf'ta, Yunus'ta, Hud'da, Musa'da, İsa'da, İlyas'da, Salih'de, Davud'da, Ali idi.

Nefsin tamamından ötürü Cihan sofrası üzerinde elini bulaştırmayan kahraman aslan Ali idi. Kuran'ın yer yer ayetlerinde Tanrı'nın ismetini vâsıf ile öğdüğü Kuran sıralarının kaşifi Ali idi...

Hayber kalesinin kapısını bir hamlede koparıp açan o kaleler fatihi Ali idi.

Afaka her bakışından gördümki, yakın yüzünden her varlıkta var olan Ali idi. Bu küfür olmaz küfrolan söz bu değıldir. Cihan var ol-

dukça Ali varolur, Cihan varolurken de Ali vardı.

Tebriz'in Şems-ül hakkı Cihan'ın gizli ve açık sırlarından her ne gösterdiyse hepside Ali idi" (12).

Görüldüğü gibi Alevi-Bektaşî olmadığı halde Mevlana'nın, Ali'ye gösterdiği önem, sevgi ve saygı Alevilerle aynı doğrultudadır.

Alevi düşüncesi; dünyadaki tüm güzellikleri Allah'ın yansıması olarak görür. Ali insan olarak bunun en güzel örneğidir. Sadece Ali'de değil her İnsan-ı Kamil'de Allah'ın yansıması vardır. Her güzellik O'ndan bir parçadır. **Hak ademdedir.**

Anadolu Alevilerinin sevgili, saygılı coşkun Ali sevgisini ve Alevilikte Ali'nin yerini, Pir Sultan Abdal dizelerinde şöyle anlatıyor.

Hayali gönümde yadigâr kalan
Allah bir Muhammet Ali'dir Ali
Darı çeç üstünde namazın kılan
Allah bir Muhammet Ali'dir Ali

Ali'dir cümle dillerde söylenen
Kisbetini krallardan bürünen
Cebrail'e nur içinde görünen
Allah bir Muhammet Ali'dir Ali

Aslan olup yol üstünde oturan
Selman'a destinde nergis getiren
Kendi cenazesin kendi götüren
Allah bir Muhammet Ali'dir Ali

Yer gök arasına nizamlar kuran
Ak kağıt üstüne yazılar yazan
Engür şerbetini kırklara ezen
Allah bir Muhammet Ali'dir Ali

Tarsus,
Şah Hüseyin
semah grubu.

Şah Hatayi'de Alevi düşüncesindeki Hz. Ali'nin yerini ve O'na duyulan sevgi ve saygının yüceliğini şöyle ifade ediyor;

*Hak Muhammet Ali üçü de nurdur
Birini alma sen üçüde birdir.
Onların koyduğu bir doğru yoldur
Danıştı Muhammet böyle der Ali*

*Ali'dir cesedin kendisin yuyan
Yuyup kefeniyle tabuta koyan
Ali'dir devesin kendisi güden
Hak ile Hak olan Arslan Ali*

*Şah Hatayi'm der Muhammet Ali
Anlardan öğrendik erkânı yolu
Ali Muhammet'tir, Muhammet Ali
Biz Muhammet Ali diyenlerdeniz*

Kul Himmet ise Alevi düşüncesindeki Ali'nin yerini şöyle anlatıyor.

*Ali'dir cümle eşyaya zat olan
Ali'dir ölmüşlere hayat olan
Ali'dir gelip her işte mevcut olan
Güzel şahı server serdar Ali'dir*

*Ali'dir İsa'ya ruhullah olan
Ali'dir Musa'ya fahrullah olan
Ali'dir Habibullah'a Beytullah olan
Tur-ı münacatı ekber Ali'dir*

Anadolu'nun önemli evliyalarından Abdal Musa Sultan ise; Hz. Ali ve Hacı Bektaş Veli'nin yerini Alevi düşüncesinde şöyle ifade ediyor:

*Güvercin donuyla Uruma uçan
Cümle evliyanın üstüne geçen
İmamlar evinin kapısını açan
Varmıdır hiçbir er Ali'den gayri
Hünkar Hacı Bektaş Veli'den gayri*

Anadolu Alevilerinin gene önemli ozanlarından Virani ise, Alevi düşüncesinde Hz. Ali'nin yerini şöyle ifade ediyor.

*Biz Urum abdaliyiz bildik hidayettir Ali
Başımızda tac u devlet hem saadettir Ali
Biz Urum abdaliyiz zahid hüdamızdır Ali
Hayy u Kuyyum-ı ebed nur-ı bekaamızdır Ali*

*Evvel ü ahir Ali'dir nokta-i ferd-i Huda
İbtidadır İbtida hem intihamızdır Ali
Ali'dir sahibi Kur'an Ali'dir
Ali candar Ali canandır Ali*

*Ali dindir Ali iman
Ali candır Ali canan
Eder cümle şeyi destan
Ali'dir Halık u Hallak*

*Viran Abdal fakirin zikri daim
Ali hak'tır Ali Hak'tır Ali Hak*

Filozof Neyzen Tevfik ise, İkrar-name adlı Hz. Ali ile ilgili uzun şiir-

*Cem töreninden
bir görüntü.*

rinde Alevi-Bektaşî düşüncesinde Hz. Ali'nin yerini şöyle ifade ediyor.

*Rüsiyahım, pür günahım yok yüzüm Peygamber'e
İstemem bir türlü gitmek böyle rûz-ı mahşere*

*Eylerim belki tesadüf der iken bir rehber
Düşmüşüm elsiz ayaksız Astan-ı Haydar'e*

*Merhamet et halime herşeye agâhım Ali
Var mı Senden başka söyle ilticagahım Ali*

ALEVİLİĞİN MEZHEP ANLAYIŞINDAKİ YERİ

Dinler tarihi incelendiğinde görülecektirki, her dine başlangıçta olmayan bazı kurallar girer. Dine sonradan karışan bu kurallar zamanla kesinlik kazanır ve dinin esasları arasında yer almaya başlar.

Bu yeni kurallarla ortaya çıkan biçim, sonraları dinin başlangıçtaki gerçek biçimiymiş gibi kabul edilir. Halbuki bu yeni kuralların dine kabul edilip edilmemesi için birçok mücadele verilmiştir. Hatta çoğu zaman güçlü olan kesim diğer kesimlere kendi isteklerini zorla kabul ettirmiştir. İşte diğer dinlerin olduğu gibi, İslam dininin başına gelende budur. Kuran'ı Kerim'in ve Hadislerin, daha sonra başa gelen halifeler tarafından farklı yorumu, farklı dinsel anlayışları ortaya çıkarmıştır.

Bunların giderek kurumsallaşması, kurallaşması da mezhepleri, tarikatlara oluşturmuştur.

İslamda Emevi ve Abbasi dönemleri İslamiyetin farklı bir uygulamasıdır. Bu farklı uygulamalara karşı çıkan Ehlîbeyt ise sürekli ola-

rak İslamiyetin başlangıçtaki bozulmamış biçimini uygulamaya çalışmıştır.

İslam dininin kısa sürede farklı uluslara yayılması, farklı kültürlerle tanışması ve Kuran ile hadislerin Hz. Muhammet'in ölümünden çok sonra yazıya geçirilmiş olması, bu farklı yorumlar için gerekli zemini de hazırlamıştır.

İşte Kuran'ı ve hadisleri farklı yorumlayan dini çevrelerin ortaya çıkması, mezhepleri, mezheplerin yorumlarının yetersiz bulunup yeni yorumlara tabi tutulmaları da tarikatlara ortaya çıkarmıştır.

Hz. Muhammet ve Hz. Ali döneminde mezhep diye bir olgu yoktur. Hz. Muhammet'in mensup olduğu herhangi bir mezhepten bahsetmek ise olası değil. Ama mezhepçilik o derece sık işlenmiş ve "hak mezhep" - "hak olmayan mezhep" gibi ayrımlar yapılmış ki Hz. Muhammet adeta bir mezhep mensubuymuş gibi algılanmaya çalışılmıştır.

Aleviler, öncelikle mezheplere karşılar. Mezhep ayırımından yana değiller. Onlar kendilerini Peygamber Hz. Muhammet'in veya Hz. Ali'nin mezhebinden kabul ederler. Böyle bir mezhepte olmadığına göre kendilerini mezhepler üstü görürler. Ama mezheplerin olduğu Abbasiler döneminde ve daha sonraları, İslam'ı Ehlibeyt soyunun temsil ettiğini kabul ettikleri için büyük bilgin ve Ehlibeyt soyunun temsilcisi 6. İmam; Cafer'i Sadık ve O'nun adı verilen mezhepten kendilerini sayarlar.

Yani Aleviler; Allah'a O'nun son peygamberi Hz. Muhammet'e kutsal kitabı Kuran'a ve yolun yiğidi

Hız. Ali ve Ehlibeyt'ine sonsuz sevgi ve saygı duyarlar.

Bu duygu ve düşünceleri ise şu üçleme ile ifade etmişlerdir; **"Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali"**

İslamiyet yayıldıkça İslamı farklı algılayan bu anlayışlar Mısır'da Fatimi Müslümanlığı, İran'da Şiiliği, Afganistan'da İsmailiye mezhebini oluştururken Anadolu'da Aleviliği oluşturdu.

Anadolu Aleviliği şüphesiz Anadolu halkının müslümanlığı algılayış tarzıdır. Anadolu halkı müslümanlığı İslamda Emevi ve Abbasi dönemi yaşandıktan sonra tanımıştır. Alevilik; İslamiyet'in Anadoluca konuşmasıdır.

Törenlerde bir dede.

Anadolu halkı müslümanlığı kabul ederken kendi kültürlerinden bir dizi olumlu değer ile birlikte kendisini İslamdaki Hz. Ali ve Ehli-

beyt'inin açtığı eşitlikçi, özgürlükçü, bölüşümcü sancağı altında görmüştür.

HACI BEKTAŞ VELİ'NİN ALEVİLİKTEKİ YERİ

Anadolu, hangi ulustan, hangi ırktan, hangi inançtan olursa olsun bütün insanlara, bütün ermişlere, bütün dervişlere, bütün uluslara kapılarını açmış derin sevgi, saygı göstermiş insanların yurdudur.

Anadolu, bilinen en eski çağlardan bugüne uzanan bir uygarlıklar zinciridir. Bir kültür mozaiğidir.

Tarihçilerin ve arkeologların verdikleri bilgilere göre, Anadolu'nun 10.000 yıllık yazılı bir tarihi var. Anadolu uygarlıkları, bir yaratmalar bütünü, emekler toplamıdır.

Anadolu'nun tarihi, Anadolu insanının tarihidir. Anadolu insanı ile Anadolu tarihi bir bütündür. Biri olmadan diğeri düşünülemez. Biri anlaşılmadan, öteki anlaşılabilir, açıklanamaz. Bu bütünlük, bilinen en eski geçmişten günümüze kadar sürüp gelmektedir.

Anadolu insanı, başkalarından aldığı kendi özelliklerini de katmış, yoğurmuş yeni bir öz ve biçim vermiştir.

Çok tanrılı, tek tanrılı bütün dinler Anadolu'da buluşmuş, karışmış kaynaşmış yeni bir inanç, yeni bir düşünce olarak tarih sahnesine çıkmıştır.

En son tek Tanrılı din olan İslam bile burada, doğduğu ülkedeki gibi algılanmamış, Anadolu toprağına ekilince farklılaşmış, yeni bir içerik kazanmıştır. Anadolu Müslümanlığı, kendine has özellikler taşıyan bir içerikle ortaya çıkmıştır.

Anadolu medeniyetlerine gözetarsak şu başlıklara rastlıyoruz: Hitit Öncesi, Hititler (Etiler), Hurriler, Frigyalılar, Lidyalılar, Likyalılar, Karyalılar, Urartular, Anzaranlar, Suriyer, Sümer, Akad, Babil, Asur ile Helenistik Çağ, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Osmanlılar ve Türkler...

Anadolu'da; Doğu ve Batı inançları çağlar boyu birbirine o kadar çok karışmış ve kaynaşmıştır ki hangi inancın kaynak olduğu, hangisinin kaynaktan çıktığı kesin olarak söylenemez.

Örneğin, Aleviliğin en önemli ilkesi olan, "**Eline, Diline, Beline...**" sahip olma inancı, Budha dininde de, Maniheizm'de de görülmektedir.

Gene Tassavvuftaki ölümsüzlük, Hint düşüncesi Nirvana'nın varlığında ölümsüzlük olarak yaşıyor.

Alevilerdeki Cem ayininin kaynağını bakın nerelerde görüyoruz:

Dionysos, eski Anadolu'da, Cem ise, İran'da şarabın bulucusudur. Eski Yunan'da Şarap Tanrısı Dionysos'un törenlerinde ayinlerde şarap içilir. Alevi Cem'lerinde de tören sırasında dem içilir. Halbuki Müslümanlıkta içki yasaktır.

Hıristiyanlıktaki "Baba Allah, Oğul Allah, Ruh Allah" ya da "Allah, Rahman, Rahim" biçimindeki üçleme inancı Anadolu'da Alevilikte; "**Allah, Muhammed, Ali**" üçlemesi olarak görülmektedir.

Eski Yunan'daki rakamlara verilen kutsal anlamlar (üçler, beşler, yediler, kırklar v.s.) Alevilikte de aynen görülüyor.

Güneş, çok tanrılı dinlerde özellikle Zerdüşť dininde çok anlamlı-

dır. Aynı inanç, Şamanizm'de de var. Anadolu Alevileri de güneş doğunca oturup dua ederler.

Anadolu'da görülen, Güneş'in, Ay'ın dağların, yüksek tepelerin, suyun, ateşin, eşğin kutsal sayılması Şamanizm'den gelmiştir.

Şamanlığa giriş töreninde de, aynen Alevilikteki ikrar ayininde olduğu gibi kurbanlar kesilir, dem içilip, sazlar çalınır, dans (semah) edilir.

Anadolu deyimi de Bizans kökenlidir. Anadolu'ya Türkiye adını ilk kez Haçlılar verir. Eskiden kentlerdeki Türk illerine halifenin bahçesi adını verirler. (15)

Anadolu tarihçileri, Türklerin, XI. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya

Hacı Bektaş Veli
Dergahi.

göçler yolu ile geldiklerini yazarlar. Türkler bu sırada gerek kültür, gerek dinsel açıdan heterojen bir toplumdur. Batını eğilimlerin güçlü olduğu, tasavvufa açık bir yapıları vardır.

Bu göçler sırasında, çeşitli tarihkatlere bağlı çeşitli milliyetlere mensup şeyhler ve dervişler de akın akın Anadolu'ya gelirler, yerleşirler ve tekkelerini açarlar. Arkasından da inançlarını yaymaya başlarlar.

İşte, Hacı Bektaş Veli'den önce Anadolu'da görülen Alevi potansiyel; bu dedelerin, dervişlerin çabası ile meydana gelmiştir.

Çünkü, Hacı Bektaş Veli'den önce Selçuklu yönetiminin haksızlıklarına karşı ardı arkası kesilmeyen başkaldırlar olmuştur. Babai İsyanı yaşanmıştır. Hacı Bektaş Veli, Anadolu'ya bu olaylardan sonra gelmiştir. Tarih olarak da tahminen Babai İsyanı sonrası, yani 1240 yıllarında.

Anadolu Aleviliğini anlamak için, Hacı Bektaş Veli'yi tanımak gerekir. Çünkü, Anadolu Aleviliği ve Bektaşiliği ile Hacı Bektaş Veli adı, eş anlamlıdır. Biri bilinmeden diğeri bilinemez.

Anadolu'da halk arasında, Bektaş Veli'nin hayatı ile ilgili sayısız rivayet vardır. Bu nedenle Hacı Bektaş Veli'nin hayatı ile ilgili bilgilerin esasını masalımsı mitolojik bilgiler oluşturur.

Yani, Hacı Bektaş Veli'nin gerçek hayatı yanında, bir de mitolojik hayatı vardır.

Mitolojik hayatında, masal unsuru hakimdir. Kahramanımızın bir bağırması ile yüzlerce kişi ölebilir, yokolabilir. Erenler, denize halısını veya postunu serer üstüne oturur, karşıya geçer. Sırası gelince şahin olur, güvercin olur uçar. Gerekirse silkinir, insan olur. Bir anda birçok yerde olabilir. Sabah Kabe'de, öğle yemeğinde evine döner. Ateşte, kaynar suda yanmaz. Taşa basar, taşa ayak izleri çıkar. Taşı isterse un gibi ezer, dağı saman çöpü gibi nefesiyle uçurur. Taşlar, kerametine tanıklık eder. Hayvanlar keremi ile dile gelir, kayalar yürür. Yırtıcı hayvanlar onun bakışıyla ya yok olur ya da taş kesilir.

İradesi tabiat kanunlarının üstündür. Dileyip de gerçekleştirmediği şey yoktur. Zaman içinde zaman, mekan içinde mekan yaratır. Onun için yok yoktur; doğuşu bile bir keramet sonucudur. Ölüm ise onun için uyumak anlamına gelir. (16) **Velayetname**, Hacı Bektaş Veli'yi işte böyle tanıtıyor.

Her masalda halkın yorumu vardır. Dileği, düşüncesi, anlayışı, anlatışı ve masalın dayandığı bir gerçek payı vardır. Bu yüzden bazen gerçek masallaşır ve dile gelir.

Bu özellik, bütün dinlerde ortak paydayı oluşturur. Hıristiyan aziz de ejderha öldürür, Müslüman aziz de, Budist aziz de... Hepsî denizi geçer, havada uçar vs.

Bu olağanüstü olaylar dinden ya da mezhepten değil, çok tanrılı dinler dönemindeki düşünceden kaynaklanır. Bunlar, refah ve huzur

*Cile Dağı'ndaki
dilek ağacı.*

dileğidir. Erişilmeze erişmeyi isteme duygusudur.

Bu özellikler hangi ulus ve dinde olursa olsun ortak özlemlerdir. Geçmişte ortak şeyler yaşanmıştır. Aynı inanç ve aynı özlemler paylaşılmıştır. Bu durum, şu ya da bu oranda bugüne de yansımıştır. Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya gelişi, Anadolu Selçuklu Devletinin son yıllarına rastlıyor.

Hacı Bektaş Veli'yi Anadolu'ya büyük Türk Mutasavvufu Hoca Ahmet Yesevi'nin halifelerinden Lokman Parende'nin gönderdiği rivayet edilir. Lokman Parende aynı zamanda Hacı Bektaş Veli'ye babası İbrahim Al Sani (Seyyid Muham-

met) tarafından Hoca olarak tutulmuştur. Lokman Parande öğrencisini Yesevilik tekkelerinden uygun örf ve ananeye göre yetiştirmiştir.

İslamiyetin Türkler arasında yayılmasından sonra, Yesevilik Türkler arasında gelişen ve büyük taraftar toplayan ilk Müslüman Türk tarikatı olur. Yesevilik, Türkistan, Anadolu ve Rumeli'nde bulunan Türk ve Kürt tarikatlarına tasavvuf anlayışını soktu.

Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya gelişinden önce Baba İshak önderliğinde Anadolu Selçuklu devletine karşı büyük bir başkaldırı olmuş, Alaaddin Keykubat ayaklanmayı ancak paralı Fransız askerlerin yardımıyla ve çok kanlı bir biçimde bastırmıştır.

Bu sırada bir başka tasavvuf piri, Ahi Evren Veli de Kırşehir'de yaşıyordu. Bütün Anadolu işçi ve esnafı onun buyruğundaydı. Ahilik ve Babailik temelde birbirine yakın düşünce akımıdır. Hacı Bektaş Veli Kırşehir'e yerleşmeden önce Horasan ve Erdebil'de tekke eğitimi almış, bunun dışında Ortadoğu'yu hayli gezmiş, incelemişti. Bazı kaynaklar Mekke ve Medine'ye gittiğini de yazar.

Bektaş Veli, İran Batınilerini, Arabistan'daki İsmailileri, Horasan'da Yaseviligi, Mezopotamya'yı Selçuklu Sultanlığındaki Acem etkisini, Karamanlılardaki Türk fikrini, Ahi ve Babai inançlarını da yakından tanımıştır.

Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya geldiği yıllarda Anadolu çok karı-

Aslanlı Çeşme.

şıkta. Anadolu Selçuklu devleti, halka yabancılaşmıştı. Acem ve Arap etkisi hakimdi Türklere insan muamelesi bile yapılmıyordu. İktidar ve din kavgalarının alıp yürüdüğü Anadolu'da halk Selçuklu yönetiminden çok hoşnutsuzdu. Zaten Babai İsyanı da bu yüzden çıkmıştı. İsyanın önderi Baba İshak, Selçuklu ordusunu birkaç kez yendikten sonra, Fransız paralı askerlerinin yardımı ile ele geçirilmiş asılmış ve isyan da böylece bastırılmıştı. (1240) Hacı Bektaş Veli, Anadolu'da uzun süre gezdikten sonra, Kırşehir civarındaki, Suluca-karacahöyük'e (bugünkü Hacıbektaş Kasabası) yerleşti. Orada tekkesini kurdu ve inançlarını yaymaya başladı.

Hacı Bektaş Veli'nin sağlığında "**Bektaşilik**" denilen bir tarikat yoktu. Alevilik ya da Bektaşilik dediğimiz inanç sistemi O, hakka yürüdükten çok sonra ortaya çıkmıştır. Bu düşünceyi ve eylemi, Hacı Bektaş Veli'den 200 yıl kadar sonra posta oturan **Balım Sultan** sistemleştirmiştir. Bektaşilikte hiç evlenmemeyi (mücerret babalığı) ve kendini tamamen dine verme geleneğini Balım Sultan ortaya koymuştur. Hacı Bektaş "**Babaları**" bu görüşü savunurken, "**Çelebiler**" kolu da evlenmeyi savunmuştur. Balım Sultan'dan sonra Hacı Bektaş'ta iki post vardır: A) Babalar, B) Çelebiler.

Hacı Bektaş Veli 1270-71 yıllarında Hakka yürüdüktan sonra, Babalık postuna sırasıyla Hızır Lala, Resul Bali, Yusuf Bali, Mürsel Bali Sultan, Cemali Sultan, Kolu Açık Hacım Sultan, Sarı İsmail Sultan oturmuştur. Bunlardan sonra Balım Sultan gelir. Bu postnişinlerin Hacı Bektaş Veli'nin yol oğlu, Timur Taş'tan soy takip ettiği söylenir. Timur Taş'a Hızır Lala da denir.

Bugün, Balım Sultan Türbesi Hacı Bektaş Veli'nin türbesi ile birlikte ziyarete açıktır. Mücerret babaların kulağının kesilip küpe takıldığı eşikte niyaz edilir. Bu mücerretlik küpesinin anlamı evlenmemektir. Dini ve felsefi anlamı ise; **“Terki dünya, Terki urba, Terki terek”** biçiminde özetlenir. Bu, dünya nimetlerinden uzaklaşıp kendilerini Hakka veren dervişliğin yaşam felsefesidir.

BABAİLİK VE ALEVİLİK

Anadolu'da Selçuklu saltanatına başkaldırı niteliğinde olan “Babai İsyanı”nın önderi Baba İshak adlı bir Alevi dervişidir.

Baba İshak- XIII. yüzyılda Horasan'dan Anadolu'ya gelen dervişlerdendir. Baba İshak, etkili konuşmaları, din alanındaki derin bilgisi, militan çalışması ve halka sevecen yaklaşımıyla kısa sürede çevresinde sayılan, sevilen, buyruğunda gidilecek bir önder olur.

Bu başarıları nedeniyle Danişmentliler döneminde Kayseri kadısı yapılır.Çevresinde bir örgütçü olarak çalışır. Sadece Müslümanların değil Anadolu'da Hıristiyan halkın da başvurduğu bir din adamı, bir adalet dağıtıcısı olur. Bu çalışmaları Anadolu'nun yerli halkı arasında büyük yankı uyandırır. Baba İshak, Hıristiyan ve Kürt halkından

tarafarlarda edinir, onları tasavvuf düşünceleri doğrultusunda eğitir.

Baba İshak, İslamiyeti kabul etmiştir. Kendisi Müslümandır. Bir din bilginidir. Fakat, İslamiyeti olduğu gibi kabul etmez. Zaten Türkler, İslamiyeti Emeviler'in Türk illerinde giriştikleri zulüm sırasında tanımışlardır. Emeviler'e düşman olan Türkler İslamiyeti kabul ettiklerinde Hz. Ali taraftarı olarak Şii, Alevi kesimde yer almışlardır. Bir anlamda Türkmen ve Kürt Aleviliği Emevi düşmanlığı sonucunda doğmuştur. Tıpkı İran Şiiliğinin de Emevi düşmanlığı sonucunda doğduğu gibi.

Türkmenler, Müslümanlığın haram saydığı birçok şeyi kendi ananelerine ve törelerine uygun hale getirerek kabul etmişlerdir. Bir başka deyişle, İslamiyet'i reforma

tabi tutmuşlardır. Müslümanlığın haram saydığı şarabı, rakısı, sazı resim yapmayı vs. bırakmamışlardır. Kadınlar ile ayrı yaşamayı da kabul etmemişler, kadını toplu meclislerden çıkarmamışlardır. Türkçeyi Arapçaya, Acemceye, vs. tercih etmemişler, türküleri, nefesleri, Türkçe yazıp söylemeyi terketmemişlerdir.

Yani, Türkmenler ve diğer Anadolu yerli halkı İslamiyet'i kendilerine uygun hale getirmişler, kendi kültürlerinde yoğurmuşlar, sonuç olarak da Alevi dediğimiz oluşumun merasim, âdet ve inançları oluşmuştur.

Baba İshak'ın kurduğu tekkenin Anadolu'da kurulup yayılan ilk Alevi tekkesi olduğu söylenir. Babailerin Tanrı anlayışı, İslamiyet'i yorumlayışı Sünni geleneğe göre oldukça farklıdır.

Babailer, İslamiyet içindeki hilafet olayında Ali tarafında yer almışlar, Allah-Muhammed-Ali üçlemesini öne çıkarmışlardır. Hatta bazı kaynaklarda "Ali Allah'tır, "Enel Hak" gibi anlayışları savdukları da belirtilir.

Babai isyanı, Anadolu halkını katmerli olarak sömüren, ezen, ona yabancılaşan, Acem ve Arap etkisinde, Türkçe konuşmayı bile yasaklayan zulüm iktidarına karşı bir halk isyanıdır.

*Şahkulu
Külliyesinden bir
görünüm*

Babai İsyanı'nın oluşmakta olduğu günlerde sultan olan 2. Gıyasettin Keykubat içki ve av partileri ile vakit geçirmektedir. Zaten sultanlığı da şaibelidir. Keyhüsrev, 1237 yılında kendi suç ortakları ile birlikte, babası 1. Alaaddin Keykubat'ı zehirleyip öldürterek Selçuklu tahtına geçmiş birisidir.

Kendi yönetimi sırasında iktisadi ve toplumsal düzen oldukça bozuktur. Köylü aç ve sefildir. Veziri Sadettin Köpek'in işlediği siyasi cinayetler ve gayri meşru faaliyetler halkın hayatını dayanılmaz hale getirmiştir.

Babai İsyanı 1239'da işte bu koşullarda patlak vermiştir. Önce Güneydoğu Anadolu'da Hıristiyan ve Kürt halkının da desteği ile oldukça geniş bir alana yayılan isyan, sonra Orta Anadolu'ya sıçramıştır. İsyanın merkezi ise Amasya'dır. Ayaklanma çok geniş bir kitlenin desteğini alır. Selçuklu ordusu birçok defa isyancıların üstüne gider, ama her seferinde başarısız olur. Sonunda 1240 yılında, isyanın başlamasından yaklaşık bir yıl sonra

Baba İshak, Amasya'da yakalanıp idam edilir. Selçuklu ordusunun, Fransız askerlerinde yardımıyla bastırdığı ayaklanma sonucunda resmi kayıtlara, 4 bin olarak geçen Türkmen kılıçtan geçirilerek öldürülür. Savaş sonunda kalan esirler, 2. Gıyasettin Keyhüsrev'e sevkedilirken ganimetler de askerler arasında paylaşılır. 1000 kadar esirin yer aldığı kitleyi ise, Selçuklu sultanı darağaçları kurarak idam ettirir. Böylece, aylar boyu süren ve Selçuklu devletini şiddetli bir şekilde sarsan, hükümdara taç ve tahtında ümit kesecek kadar korkunç anlar yaşatan, kendisini başkentten kaçırarak isyan bastırılır. Sultan, isyanın bastırıldığından emin olduktan sonra Konya'ya döner ve tekrar içki alemli eğlenceli hayatına başlar (17).

Bu toplumsal başkaldırı yenilir, ama Anadolu'da Babailer varlıklarını sürdürürler. İşte Hacı Bektaş Veli, bu ve buna benzer sosyal olayların yaşandığı bir Anadolu'ya gelmiştir.

ALEVİLİK VE YENİÇERİ OCAĞI

Osmanlı devleti ilk kurulduğu yıllarda koyu Sünni bir imparatorluk değildi. İmparatorluğun ilk yıllarında azınlıklara ve başka dinden olanlara daha hoşgörü ile bakıldığı kaynaklardan anlaşılmaktadır.

Hatta ilk üç padişahın; Osman Gazi, Orhan Gazi ve 1. Murat'ın, Ahi inançlı olduklarını bazı kaynaklar yazar. Orhan Gazi'nin Yeniçeri Ocağı'nı 1363 yılında Bektaşî tekkesinin duasını aldıktan sonra gerçekleştirdiği bilinir.

Bektaşilikle yakından ilgilenen, sempati duyan padişah olan Orhan Gazi devşirme çocuklardan (Hiristiyan vs.) kurulu orduya kutsal bir özellik vermek için, bunlardan bir grubu alarak Hacı Bektaş Veli türbesinin bulunduğu Suluca-karacahöyük'e gider. Dergahı ziyaret eden Orhan Gazi, orada bulunan pire, "Pir hazretleri, yeni kurduğum ocak için sizden hayır duası almaya geldim" diyerek, duasını ister. Hacı Bektaş'taki Pir'de, elini çocuklardan birinin başına koyarak:

"Bunların adı yeniçeri (yeni asker) olsun. Cenabı Hak yüreklerini ak, pazularını kuvvetli, kılıçlarını keskin, oklarını tehlikeli, kendilerini daima galip buyursun" diye dua eder.

Böylece Yeniçeri Ocağı'nın isim babası Bektaşî piri olur. Yeniçeriler pirleri olarak Hacı Bektaş Veli'yi tanırlar. Yeniçeriler kendilerine Bektaşiyân, ağalarına da "**Ağai Bektaşiyân**" adını verirler.

Daha sonra Hacı Bektaş Pir Evi'nden kutsal bir kazan alınır, Yeniçeri Ocağı'na götürülür. Bu kazan Yeniçerilerin duydukları haksızlıklara karşı tepki olarak "kaldırdıkları" kazandır. Yeniçeri duası ise şöyledir.

"Allah Allah, illallah, baş üryan, sine püryan... Kulluğumuz padişaha ayan; üçler, beşler, yediler, kırklar, gül bang-ı Muhammed, nur-u Nebi, Kerem-i Ali pirimiz, sultanımız Hünkar Hacı Bektaşî Veli demine devranına Hû diyelim, Hûuu..."

Balım Sultan.

Bektaşilerin taktığı Bektaşî tacı 12 dilimli beyaz bir külahdır. 12 dilim, 12 İmam'ı temsil eder. Bektaşî babalarının taçları, yeşil renkli bir sarılla sarılır.

Osmanlı yönetimi, Yavuz Sultan Selim dönemine kadar genel olarak Yeniçeri Ocağı'yla Anadolu Alevilerine ve Bektaşilerine hoşgörü ile baktı. Osmanlı sarayının katı bir Sünniliğe yönelmesi, tutuculaşması, Alevi ve Bektaşî düşmanı keşilmesi Yavuz dönemine rastlar.

Bu olayda Anadolu'da hızla güçlenen Safevi devletinin de rolü vardır. Safevi devleti bir dönem boyunca Anadolu'da Osmanlı için büyük tehlike oluşturmuştur. Os-

manlı bu tehlikeye karşı Sünni İslama sıkı sıkıya sarılır, bu akımı kendisi için kurtuluş sayar. Yavuz, bu uğurda bazı göz boyama eylemlerine de girişir. Örneğin, Yeniçeri Ocağı'nı Safevi tehlikesine karşı güya korumak için kendisini de Yeniçerilere Bektaşî gibi gösterir.

Ahilik, Türk esnaf ve işçilerini içine alan tasavvufî bir tarikattır. Ahiliği Avrupa lonca sisteminin Türklere karşı olarak da görebiliriz. Ahilik kadar iş terbiyesinde rol oynayan başka bir tarikat yoktur. Ahiler, ekonomik gelişmede disiplinli ve planlı çalışmayı temel almışlardır.

Anadolu Ahilerinin Piri **Ahi Evren Veli'**dir. Kendisi Horasan eren-

lerindedir. Bu ulu kişi zanaat kesiminin piridir.

Kırşehir'de bulunan ve 1278 tarihini taşıyan bir vakıf belgesine göre, Ahi Evran XIII. yüzyılın ilk yarısında doğmuş ve XIV. yüzyılın başlarında ölmüştür. Evran kelimesi ejderha (yılan) anlamına gelir. Yılan Türklere edebî hayatın sembolü olarak kabul edilir.

Ahi Anayasası'nda; "Tanrı'ya ulaşmak, inasanın tamamen kemale ermesi ile mümkündür" diye yazılmıştır. Adam öldürenler, kasaplar, hırsızlar, zina edenler Ahiliğe, kabul edilmez.

Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya geldiği yıllarda Ahiler oldukça yaygındır. Zaten Ahilik, Bektaşîliğe yakın bir tasavvuf tarikatıdır.

OSMANLIDA ALEVİ AYAKLANMALARI

Anadolu'da Osmanlı yönetiminin haksız uygulamalarına karşı çeşitli zamanlarda ve değişik boyutlarda toplumsal ayaklanmalar olmuştur.

Çoğu Alevi kaynaklı olan bu ayaklanmalar ilk bakışta tümüyle dinsel nitelikliydi. Fakat aslında bunların hiçbiri salt dinsel başkaldırıları değildi. Hatta esas olarak sosyo-ekonomik sebeplerden kaynaklanıyordu.

Anadolu'da XVI. yüzyılın başlarında görünürde dinsel nitelikli

olan ve Alevi dedelerinin önderliğinde gerçekleşen ayaklanmalar Osmanlı'nın toplumsal haksızlıklarına karşı birer köylü başkaldırısıdır.

Bunlardan bazıları şunlardır: Babailer İsyanı, Şah Kulu, Bozoklu Celal, Sülüneoğlu, Begçe Bey, Veli Halife, Kalender Çelebi İsyanları, Pir Sultan Olayı ve Şeyh Bedrettin Olayı vb.

Bu ayaklanmaların çoğunun XII. yüzyılda Babai hareketi ile aynı bölgede meydana geldiği düşünülürse, Anadolu Alevilerini bu toplumsal haksızlığa karşı aynı zaman-

da bir siyasi egemenlik kavgası verdikleri kolayca anlaşılabilir.

Osmanlı'da görülen bu ayaklanmalarla ilgili tarihçi Prof. **Dr. Faruk Sümer** şöyle yazıyor: "Bu ayaklanmalar, mezhebi mahiyette gibi görünüyorsa da, yukarıdaki hadiselerden de anlaşılacağı gibi gerçekte iktisadi sebeplerle ilgilidir." Daha sonra şöyle diyor:

"...Sünni olsun, Şii olsun, Türke artık yalnız çiftçilik yapmak düşün-
yor- du."

Çünkü ayaklanmalar birer köylü ayaklanması idi ve yalnızca Alevi Türk köylüler değil, Sünni Türk köylüler de eziliyordu.

Adı geçin isyanlar için bir başka tarihçimiz de şöyle yazıyor: "Dini şekillerde ortaya çıkan Anadolu isyanları herşeyden evvel işte bu millî felaketlerin pek tabii birtakım aksül'amelleri demektir" (18)

Osmanlı, adaletsiz uygulamaların üstüne gidip düzelineceği yerde, adalet isteyenleri ezme yi ter-

cih etmiş, bu amaçla Alevilerin karşısına, mezhepçilik yaparak Sünniliği örgütlemiş- tir.

Osmanlı'nın Alevilik hakkındaki düşüncesini yüzlerce benzeri olan şu fetva ile ifade etmek mümkün. Fetva özetle şöyledir:

"Kızılbaş taifesi kâfirdir, öldürülmesi vacip ve farzdır.

Hatta öldürülenlerin ileri gelenlerinin, malları, kadınları, çocukları öldürenlerin kısmetidir." (Müftü Hamza Nurettin'in fetvası)

Mustafa Akdağ da kitabında Anadolu'daki Celali isyanı diye nitelenen ayaklanmaların toplumsal içerikli başkaldınlar olduğunu yazar. Aynı konuda, iktisat tarihçisi Ord. Prof. Dr. **Ömer Lütfi Barkan** ise şöyle diyor:

"Osmanlı imparatorluğu'nda çeşitli tarihlerde iskan amacı ile vs. sürgün edilen kitlenin çoğunu adi suçlar teşkil ediyordu. Kızılbaşlık da bu adi suçlar arasında sayılıp sürgün nedeni oluyordu."

ŞİİLİK VE ALEVİLİK

Şah İsmail, yalnızca Safevi devletini kurup geliştiren başarılı bir hükümdar değil, aynı zamanda Alevi inançtaki kitlenin ruhani lideriydi. Bu kitle, Şah'a büyük saygı ve muhabbetle bağlıydı. Şah İsmail, Emeviler'in İslamiyet anlayışına

karşı Hz. Ali ve Ehlibeyt'in başlattığı mücadeleyi tavizsiz bir şekilde sürdürüyordu.

Şah İsmail, devlet adına bastırıldığı sikkelere 12 İmam'ın isimlerini yazmakla yetinmedi. Tüm hutberlerde Hz. Ali ve Ehlibeyt'e yer ver-

Sema'tan bir görünü.

di. İslamın şartlarından biri olan kelime-i şahadet getirme ifadesinin sonuna, "Aliy-ül Veliyullah" ibaresini getirdi. Bundan, Hz. Ali'nin ermişliğine olan önem vurgulanıyordu.

Camilerde ve toplulukların bulunduğu her yerde halife Ebu Bekir, halife Ömer, halife Osman ile Muaviye ve Yezid'e lanet okuyan Şah İsmail, aksine hareket edenleri katletme emri verdimişti. Ayrıca adı geçen bu isimlerin kullanılması da yasaktı.

Şah İsmail, İslam tarihinde Hz. Muhammet'in soyuna yapılan haksızlıkla-ra karşı amansız bir savaş açmış, Hz. Muhammet ve Eh-

libeyti'nin en büyük savunucusu olmuştu. Bunun sonunda da İslam şovenizmi ve Arap ırkçılığı yapan Emevi ve Abbasi düşmanları kitlelerin büyük desteğini almıştı.

Anadolu'da da Şah İsmail'e sempati duyan, Ali ve Ehlibeyt'e sevgi ve bağlılık gösteren önemli bir kitle vardı. Osmanlı İmparatorluğu kurulduktan sonra Osmanlı, koyu Sünniliği devlet dini olarak seçip Ehlibeyt yanlılarına düşmanca davranmaya başlayınca, İran'a ardı arkası kesilmeyen bir Alevi göçü başladı. Bu durum, Yavuz Sultan Selim'in İran seferine kadar devam etti, ondan sonra ise, gizli gizli sürdü.

Şah İsmail, bu özelliklerinden başka, iyi bir hatip ve şairdi. “Şah Hatai” mahlası ile şiirler yazan ve bir divan’ıda olan Şah İsmail şiirlerini kolayca anlaşılabilir bir Türkçeyle yazmıştır.

Yavuz, İran seferi ile Şah İsmail ve Alevilere önemli bir darbe vurmuştu. Ama Alevi-Sünni meselesi hallolmamış, Alevilere karşı bu kez de devlet terörü almış yürümüş, Anadolu’da Osmanlı’ya karşı Alevi kökenli başkaldırıları artmıştı.

XVI. yüzyılda Anadolu’da haksızlığa uğrayan yoksul Alevi halkının eli-dili olarak egemenlere karşı militanca mücadele eden Pir Sultan Abdal, padişahın Sivas’taki uzantısı Hızır Paşa tarafından idam edildi.

Pir Sultan Abdal eşitliği; özgürlüğü ve adaleti savunma konusunda yazdıkları ve yaptıkları ile bugün bile örnek alınması gereken bir düşünür ve eylem adamıdır. İdam sehvasına giderken bile şöyle söylemiştir.

*Alınmış abdestim aldırırlarsa
Kılınmış namazım kıldırırlarsa
Sizde Şah diyeni öldürürlerse
Ben de bu yayladan Şah’a giderim*

İşte Şah İsmail ve Anadolu Aleviliği ilişkilerinin temeli kısaca böyle. Şah İsmail’den, Pehleviler’e ve Humeyni’ye gelinceye kadar Anadolu Alevileri İran’dan çok uzaklaştılar, çok yabancılaştılar. Bugün ise, artık Şii Humeyni hareketini Anadolu’da bir tek Alevi desteklememekte, ona “irtica”

olayı olarak kuşku ve korku ile bakmaktadırlar.

O halde bu farklılaşma nereden geldi?

Şah İsmail zamanındaki Şiiliğin, Anadolu Aleviliği ile organik bağları vardı. İki de ortak gıdasını tekkelerden alıyordu. Tekkelerde ise sufi tasavvufi eğitim esastı. Şiilik resmi devlet dini olunca iktidar dini oldu. Camileri kendine merkezi üs yaptı. İktidar olmasının sonucu olarak tutuculaştı.

İran Şiiliği 1500’lü yıllardan Şah İsmail döneminden, 2000 yıllarına, Humeynili yıllara gelinceye kadar çok değişti. Anadolu Aleviliğinden çok uzaklaştı; bu iki eğilim artık birbirini tanıyamaz haldedir.

Bugün Anadolu Aleviliği ile İran Şiiliğinin, Hz. Ali ve Ehlibeyti’ne olan saygı ve sevgi dışında ortak bir yanları kalmamıştır. Bu yan bile İran Şiiliğinde eski hoşgörülü, sevecen öğelerden çok uzaklaşmıştır.

Anadolu Aleviliği ise, o zamandan beri muhalefet akımı olarak varlığını tüm zor şartlara rağmen sürdürmüştür. Bugün İran’da Anadolu Aleviliği tarzındaki Aleviliği “Ehli Haklar” ve “Ali Allahiler” denen Aleviler sürdürüyorlar. Onlar Şah İsmail (Hatayi) Aleviliğinin günümüzdeki takipçileridir. Biçimsel bazı farklılıklara rağmen özde Anadolu Aleviliğindeki değerleri taşıyorlar.

Anadolu Aleviliği, İran Şiiliğinin tersine varlığını cami dışında devam ettirmiştir. Camiye girmemiş-

tir. İran Şiiliği, artık günümüzde temsil etse etse Ortodoks bir Ehlibeyt inancını temsil etmektedir.

Yani, Şah İsmail ile kıyaslandığında, Humeyni Şiiliği tutucu Şiiliktir. Anadolu Aleviliği ise özgür gelişimini sürdürerek bugünkü hümanist; demokrat, devrimci, eşitlikçi, özgürlükçü yapısına ulaşmıştır.

Geleneksel olarak, toplumsal haksızlıklara karşı bir başkaldırı akımı olma özelliğini sürdürmektedir.

İşte bu yabancılaşmadan dolayıdır ki, Şah İsmail dönemini öven, uğrunda idam sehpalarını göze alan Alevi ozanları, önderleri, dedeleri İmam Humeyni rejimine tıpkı bir Emevi iktidarı gibi bakmakta-

dır. Bu bakış daha fazlasıyla Pehlivi şahları içinde de geçerliydi.

Anadolu Alevilerinin Cem ayinlerini bugün de, Şah İsmail'in, Pîr Sultan Abdal'ın, Nesimi'nin, Fuzulî'nin Hz. Ali, 12 İmam ve şahlara ait söyledikleri deyişler süslüyor. Ama Humeyni'ye karşı en küçük bir sempati yoktur.

Birçok Alevî anne-baba herşeyi göze alarak çocuklarının ismini bugün bile, Şah, Şah İsmail, Şahverdi, Şah Hayati, Şah Hanım, Şah Hüseyin, Gülüşah, Şah Ali, Şah'ı Merdan koyarak Hz. Ali ve şahlara ilişkin sevgi ve saygısını sürdürüyor. Ama bu insanların hepsi Humeyni'ye uzak duruyor.

ANADOLU ALEVİLİĞİ

Türkler İslamiyeti IX. ve X. yüzyıllarda tanıdılar. Hayli uzun ve yorucu bir tanışma dönemi yaşadılar. Kanlı, savaşı, gerilimli, acılı bir tanışma döneminden sora İslamiyeti kabul ettiler. Daha doğrusu kabul etmek zorunda kaldılar. Kabul ettiklerinde ise İslama maledilen Arap milliyetçisi unsurlara yer vermediler. Tanıdıkları İslamı gözden geçirdiler. Kendi kültürleri ile uyumlu hale getirmeye çalıştılar. İslamın bazı özelliklerini kabul ettiler. Bazılarını etmediler.

Bedevî Arap toplumu için konan kurallar, kendileri için yabancıydı.

Türkler ve o coğrafyadaki diğer milliyet mensubu halk, İslamiyeti kabul ederken kendi geçmiş kültürleri ile yeni bir sentez oluşturma yoluna gittiler.

İşte, Anadolu Aleviliğinin orjinalliği, yani başka bir İslam ülkesinde aynısının olmaması bu oluşumdan, tarihi yolculuğu farklı bir kulvardan yapmış olmasından ileri gelmektedir. Anadolu halkı, geçmiş uygarlıklarıyla Horasan üstünden gelen İslamı, yeni bir yapılanmaya tabi tuttu ve farklı bir sentez oluştu. İslamiyetin Anadolu ile tanışması Anadolulaşması gerçekleşince, İs-

lamiyet Anadoluca konuşmaya başlayınca; **“Hz. Ali, Dede Korkut ve Homeros Dede”** Anadolu’da tanışıp bütünleşince Anadolu Ale-viliği denen oluşum gerçekleşti.

Eski Anadolu halkları ve Türkmenler Emeviler’in Arap ırkçılığını ve İslam şovenizmini temel alan yaklaşımından rahatsız olurlar. Çünkü Emeviler, Araplar dışında Müslüman olan toplumlara hor gözle bakarlar. Asıl Müslümanın kendileri olduğunu kabul ederler. Kendilerinin birinci sınıf Müslüman, diğer halkların ikinci sınıf Müslüman, “Mevali Müslüman”, Arap olmayan Müslüman olduklarını söylerler.

Türkler İslamı IX. yüzyılda kabul ederler. Anadolu’ya ise IX. yüzyıldan itibaren çeşitli göçlerle geldikleri bilinir. 1071’de ise, Alparslan komutasındaki Bizans ordusu ile savaşır ve Türkler “Malazgirt Zaferi” olarak nitelenen savaş ile Doğu Anadolu’ya girerler.

Tabii ki, Türklerden önce Anadolu boş değildi. Anadolu 10 bin yıllık bir tarihe sahiptir. 1071 Anadolu medeniyetleri tarihinde, yakın bir tarih sayılır. Türkler Anadolu’nun son konuklarıdır. Onlardan önce 10.000 yıllık Anadolu medeniyetleri tarihi inkâr edilemez. Çünkü, bu tarih de Anadolu insanlarının tarihidir. Tıpkı Orta Asya gibi, Mezopotamya gibi.

Ahmet Yesevi
Külliyesi.

Turhal Semahı

İşte bu göçler ve başka yollarla Anadolu'ya giren İslamiyet, kendisiyle birlikte, Hz. Ali'ye yapılan ve yukarı da sözünü ettiğimiz ilk haksızlığı tepki temelinde gelişen geleneği de beraberinde getirir. Bu haksızlık, dediğimiz gibi Anadolu Aleviliğinin oluşmasında ki üç kaynaktan biridir.

Anadolu Aleviliğinin oluşumundaki ikinci etken, Türkistan ve İran gibi Doğu din ve kültürlerinden gelen etkidir. Çünkü göç yolları ile ve diğer yollarla Anadolu'ya gelen Türkmenler ya İslam olmuşlardı ya da İslamiyetten önceki çok tanrılı doğu dinlerinin etkisi altında idiler: Bunların birkaçı Şamanizm, Zerdüş, Budha, Maniheizm ve Hıristi-

yanlık öncesi çok Tanrılı Doğu dinleri, Taoizm vs.

Doğu'dan, Türkistan'dan gelen Türkmenlerin kendi kültür miraslarını vs. birlikte getirmemeleri mümkün değildir. Bu izleri bugün bile görüyoruz. Bizdeki tasavvuf inancı ile Budha inancı arasında benzerlik olduğu kuşkusuzdur. Maniheizm ile Alevilik arasındaki inanç benzerlikleri de hemen görülür. Şaman dininden gelen Güneş'e, Ay'a, yüksek tepelere, suya ateşe, tapınma vs. bugün Anadolu'da Sünni ve Alevi halk arasında hâlâ yaşıyor. Türklerin Orta Asya ve Maveraünnehir'de İslamiyeti tanımlarından sonra büyük Türk mutasavvıfı **Hoca Ahmet Yesevi**,

tasavvuf inancı yanında İslamiyeti de kabul eder. Ama tarikatını, tekkesini kapatmaz.

İslamiyet'te Tanrı'dan başka bir varlığa tapınmak yasaktır. Ama Türkmenlerde yüksek tepelere, sulara, ulu ağaçlara, yatırlara kurban kesilir, ip bağlanır, lokma yapılır, ateş yakılır. Ateş yakılan ocaklar kutsal sayılır. Suyu kirletmek günah sayılır vs.

Yani, Türkler İslamiyeti kabul ederler ama, daha önceki kültür miraslarını, inançlarını terk etmezler. İslamiyeti benimseyenler de, eski inançlarından vazgeçmezler.

İşte Anadolu'ya gelen Türkmenlerin ve diğer halkların getirdikleri inanç sistemleri, ve kültürleri, kanımca Anadolu Aleviliğinin ikinci kaynağını oluşturmaktadır.

Nihayet üçüncü kaynak da , Eski Anadolu din, inanç ve kültür mirasıdır. Üzerinde yaşadığımız toprakların 10.000 yıllık tarihi, Anadolu medeniyetleri tarihidir.

Anadolu'da 1200 yıllarında oluşan ve Anadolu dışında birçok kültürün izlerini taşıyan Anadolu Aleviliğinin, 10.000 yıllık Anadolu medeniyetleri tarihinden birşey almadığını söylemek mümkün değildir.

Nitekim, bugün Anadolu Aleviliğinde gördüğümüz birçok inancın izlerini çok Tanrılı Anadolu dinlerinde, hatta Hıristiyanlıkta görüyoruz.

Bektaşiliğin kurucusu sayılan, Hacı Bektaş Veli ve Kadıncık Ana ara-

sındaki ilişki, İsa-Tanrı ve Meryem Ana arasındaki ilişkiyi anımsatmıyor mu?

Cem ayinlerinde kutsal sayılan ve bazı yörelerde "dem" kabul edilen şarabın Hıristiyanlarda da kutsal sayılıp kilisedeki ayin sonunda ekmeğin ona batırılıp yenmesi, Noel'de Hz. İsa ruhuna şarap içilmesi arasında bir ilişki kurulamaz mı?

Gene; Hz. İsa ve 12 havarisi, Hz. Ali ve 12 İmamlar olayı rastgele bir benzerlik midir acaba? Üstelik bunlara benzer daha yüzlerce örnek verebiliriz.

Örneğin, şarabın Orta Anadolu'da kurulmuş Frigya, Lidya medeniyetlerinde olduğu gibi, aynı bölgede gelişen Bektaşilikte de kutsal olmasına ne demeli?

Bunlardan, Anadolu Alevilerinin büyük çoğunluğunun, Müslümanlığı sonradan benimsemiş Anadolu halkları olduğu sonucu çıkmaktadır. Bunların Müslümanlığa, Bektaşiliğe eski inançlarını da taşımaları çok doğaldır. **Doğan Avcioğlu** bu gelişmeyi şöyle izah ediyor:

"Hacı Bektaş ve Halifeleri, İslami çerçevede Anadolu Hıristiyanlarının inançlarıyla, Orta Asya geleneklerini bağdaştırarak, Ortodoks İslama uzak düşen göçebeleri ve köylüleri saflarına toplarlar".

Alevilik olayına salt dinsel bir bölünme olarak bakmamak lazım. O bir yanı ile dinsel olmaktan çok toplumsaldır. Ama salt toplumsal siyasal bir akım olarak ele almak da yeterli değildir. Çünkü güçlü bir dinsel yanı da vardır.

İslamiyet içinde hilafet meselesindeki haksızlığa ilk karşı koyanlar Ali yanlısı Araplar oldu. Bu karşı koyuş İslamiyetle birlikte yayıldı. İran'a gitti, Şiilik oluştu. Pakistan'da bu kaynaktan beslenen İsmailiye mezhebi hâlâ yaşıyor. Afganistan'da Şii veya İsmailiye mezhebi hayli yaygındır. İslamiyet içindeki bu akım Mısır'da Fatimi devletini doğurdu ve Fatimilik hala da yaşıyor. Şiilik günümüzde gerek İran'da Humeyni önderliğinde, gerekse bazı Ortadoğu ve Arap ülkelerinde yaşıyor. Ama Anadolu Aleviliğinin adı geçen bu Şia akımlarla Hz. Ali ve Ehlibeyt'ine olan saygı ve sevgi dışında ortak bir yanı yoktur.

Anadolu Aleviliği bir yaşam biçimidir. Anadolu'da Alevilik kendine özgü bir kültür olayıdır. Bir kimlik meselesidir. O dinsel olmaktan çok, ırksal olmaktan çok toplumsal

bir akımdır. Adeta bir hayat felsefesidir.

Anadolu Aleviliği, Ali ve Ehlibeyt sevgisini, insan sevgisini, kardeşliği, hakça bölüşümü, eşitliği, özgürlüğü her türlü toplumsal haksızlığa karşı olmayı kendine erdem edinmiş bir dünya görüşüdür.

Bugün çağdaş demokratik teorilerin aradığı erdemleri, Alevilik 700 yıldan beri Anadolu'da her türlü bağnazlığa karşı yılmadan mücadele vererek sürdürmektedir.

Doğuştaki toplumsal temelli, ama dinsel bir muhalefet olan Şia hareketi, Anadolu'da toplumsal yanı ağır basan, eşitlikçi, özgürlükçü bir yaşam felsefesine, bir siyasal muhalefet hareketine dönüşmüştür.

Alevilik bu özelliğini, yaşadığı tarihsel-toplumsal sürece borçludur.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE ALEVİLİK

Mustafa Kemal, Anadolu'da Kurtuluş Savaşı'nı örgütlerken Alevilerin desteğini almadan edemeyeceğini biliyordu. Çünkü Anadolu Alevileri, Sünni İmparatorluk olan Osmanlı yönetimine karşı 700 yıldan beri muhafiz idiler.

Osmanlı yönetimi, Anadolu Alevilerinin gözünde hem Emevi-İslam geleneğini sürdüren bir yönetim, hem de kendilerine karşı yapılan toplumsal haksızlıkların kaynağı

idi. Son Osmanlı padişahı, İngiliz Emperyalizmi ile işbirliği yapmış, işgal kuvvetleri İstanbul'a ve Anadolu'ya ancak böyle çıkabilmişti. Bu nedenle Emperyalizme karşı savaş işbirlikçi Osmanlı padişahına ve İslam hilafetine karşı ayaklanmadan geçiyordu. Ne varki böyle bir durumda Müslüman-Sünni halk padişahına, dinine, halifesine karşı asla başkaldıramazdı. Bu günahı. Bu, işlenecek en büyük suçtu. Bu

yüzden, İstanbul ve Anadolu'nun Müslüman-Sünni halkı öncelikle padişahın yanında yer almıştı.

Aleviler ise, 700 yıldan beri bu yönetime karşı mücadele veriyorlardı. Bu nedenle padişaha, hilafete ve Emperyalizme karşı savaşa girecek olan M. Kemal ve kadrosu için en doğal güç, Rumeli ve Anadolu'daki Alevi halkı idi. Milli kurtuluşçular ile Alevilerin düşmanı ortak idi.

O halde Atatürk bu önemli gücü yanına almadan Kurtuluş Savaşı'na girişemezdi. Nitekim o da öyle yaptı. Erzurum-Sivas Kongreleri dönüşü daha Ankara'ya gelmeden, 19 Aralık 1919 tarihinde Kayseri'den Hacı Bektaş Dergahı'na gitmeye karar verdi. Atatürk, sayıları milyonları bulan bu kitleyi kazanmak istiyordu. Zaten Sivas Kongresi'nde Alevi ileri gelenleri de Atatürk'ün yanbaşıında oturuyordu. Hacı Bektaş'ta o sırada Anadolu'da sayıları altı milyonu bulan Alevilerin en büyükleri **Cemalettin Efendi** ile baba postundaki **Salih Niyazi Baba** idi. Anadolu Alevileri bunların buyruğundan çıkmaz idi.

Atatürk, 22 Aralık 1919 günü Mucur'a gelerek geceyi burada geçirir, ertesi sabah Hacı Bektaş'a hareket eder.

Çelebi Cemalettin Efendi, Atatürk'ü Beş Taşlar denilen yerde karşılar. Buraya siyah kupa bir araba ile gelen Cemalettin Efendi, Atatürk'ü alarak bu arabayla konağa getirirler.

Bu karşılama çok önemli bir olaydır. Daha önceleri, bir zamanların Ankara valisi Sırrı Paşa, Hacı Bektaş'a ziyarete geldiği zaman Beş Taşlar mevkiine kadar arabası ile gelir, orada arabasından inip, yeri niyazdan sonra yürüyerek Hacı Bektaş'a ulaşmış. Gene Sadrazam Talat Paşa ve Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın Hacı Bektaş'ı ziyaret ettikleri hatırlanırsa, Anadolu Alevilerinin meşrutiyetçiler için ne kadar önemli olduğu anlaşılır.

Atatürk, Hacı Bektaş'ta bir gece kalır. Çelebi Cemalettin Efendi, onu misafir eder. Yenilip içilir, 24 Aralık 1919 Cuma günü de Hacı Bektaş Veli türbesi ziyaret edilir.

Atatürk, Çelebi Cemalettin Efendi ve Salih Niyazi Baba ile uzun süren özel bir görüşme yapar. Bu üç kişi dışında kimse bu toplantıda bulunmaz. Bu görüşmeden sonra, Çelebi ve Niyazi Baba Atatürk'e destek sözü verirler. Böylece Aleviler, Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk'ün en kararlı ve istekli gücünü oluştururlar.

23 Nisan 1920'de TBMM açıldığında Çelebi Cemalettin Efendi Kırşehir mebusu ve TBMM başkanvekilili olarak Meclis'te yer alır. Atatürk, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kurulan Meclis'e Alevi ileri gelenlerinin girmesini sağlamıştır. Derişim (Tunceli) mebusu Dişab Ağa ve Hasan Hayri Bey, Erzincan'dan Girlevikli Hüseyin Bey bunlar arasındadır.

Alevi mebuslar, Meclis'te Atatürk'ün en büyük destekleyicisi ol-

*Hasan Dede Köyü
ve heykeli.*

muşlardır. Özellikle hilafetin kaldırılması tartışmalarında çok yararlılıkları görülmüştür.

Aleviler, Atatürk'ü, Cumhuriyet yönetimini ve özellikle de laikliği her zaman canla başla savunmuşlar, çünkü 700 yıllık Osmanlı yönetimi onlara sürekli kuşku ile bakmış, onları her türlü kötülüğün kaynağı saymış din ve hilafetin düşmanı kabul etmiştir.

Cumhuriyet yönetimi onları anlamaya ve kazanmaya çalışan, onları insan yerine koyan ilk rejimdir. Bu rejim din ve düşüncelerinden dolayı onlara baskı yapmıyor, dinsel inançlarında onları kısmen özgür bırakıyordu. Bu durum inançları yüzünden asırlardır olmadık işken-

ce ve baskılara uğrayan bir kitle için çok önemli bir olaydır. Alevilerin, Atatürk'ün de Bektaşî olduğuna inanmalarında bütün bu gelişmelerin kuşkusuz büyük bir payı vardır.

Aleviler, Cumhuriyet'e kadar ülkenin en uzak verimsiz dağ köylerinde, mezralarda, komlarda yaşamaya mecbur bırakılmışlardır. Dünya ile fazla ilişkileri yoktu. Kapalı bir ekonomide yaşam kavgası veriyorlardı. İçlerinde okuma-yazma bilen, ticaret yapan yok denecek kadar azdı.

Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda alevi nüfus toplam nüfusun tahminen %20-25'ini oluşturuyordu. Ya-

ni çoğunluk Müslüman-Sünni idi. Üstelik bunlar şehirde yaşıyordu. Osmanlı artıkları yönetimin her yanına sızmıştı. Cumhuriyet yönetiminin kendi kadrolarını yetiştirmek için zamana ihtiyacı vardı. İşte, “tek parti dönemi” bu mücadelelerle geçti.

Atatürk, lalilik ile din ve devlet işlerini ayırmıştı. Ama, bazı camiler Cumhuriyet yönetimine karşı muhalefeti örgütliyordu. Camiler, siyasal iktidarı elde etme mücadelesi veriyorlardı.

Aleviler, bu ortamdan yararlanarak şehir merkezlerinde yeralmaya çalıştılar. Bir yandan da çocuklarını okullara gönderip eğitmek istiyor-

lardı. Ama eski düzen artıklarının saldırıları bir türlü kesilmek bilmiyordu.

Aleviler, Cumhuriyet yönetiminden çok şey bekliyorlardı. Ama bunlar gerçekleşmedi. Tek parti yönetiminin jandarma dipçığı en çok köylüleri hedef alıyordu. Aleviler ise esas olarak köylü idiler. Bu kez jandarma zulmüne karşı doğuda Kürt nüfusun yaşadığı yerlerde köylü kökenli ayaklanmalar başladı. “Dersim Olayı” bunlardan Alevi kökenli olup en büyüğü ve en kanlı şekilde bastırılanı oldu.

Aleviler, köylü, ortakçı, yarıcı, maraba ve ırgat olmaları dolayısıyla feodal ağaların, Alevi olmaların-

*Şahkulu Sultan
Külliyesinden
bir görünümün*

dan dolayı da hakim mezhebin baskısı altında idiler.

Atatürk'ün ölümünden sonra bu çelişkiler daha da arttı. Bazı Alevilerin 1950'de iktidara ezici bir çoğunlukla gelen Adnan Menderes'li Demokrat Parti'yi desteklemelerinin arkasında Alevi kitlenin tek parti yönetimine karşı duyduğu hoşnutsuzluk da vardı.

Ama DP'ye destek kısa sürer. Bu partinin demokrasi ve laiklik düşmanı politikası özellikle ezanın Türkçe okunmasını camilerde yasaklayarak gene Arapçaya dönme kararı alması ve çeşitli alanlardaki şoven, ırkçı ve anti-demokratik uygulamaları Alevilerin tepkisini toplar.

1960'ta yapılan 27 Mayıs İhtilali'ni Aleviler heyecanla ve blok olarak desteklerler. Bu ortak tutum 1960 Anayasası'nı destekleme konusunda da sürer.

1960 Anayasası; çağdaş demokratik hak ve özgürlükler açısından Türk siyasal yaşamında bir dönüm noktasıdır. 1960 Anayasası'nın sağladığı özgürlük havasından en çok Aleviler memnun olmuştur. Özellikle düşünce ve inanç özgürlüğünün Anayasa'nın 19. maddesinde açıkça yer alması, bir anayasal hak haline gelmesi, Alevilerin en çok desteklediği noktalardan biriydi.

1950'lerden itibaren başlayan genel yapı değişimi, Alevileri de dalgaları arasına alıyordu. Aleviler şehirlere göçetmeye başladılar.

Dünkü dağ köylerinde, mezra ve komlarda yaşayan ve kendi kendine yeten kapalı aile ekonomisi uygulayan Alevi köyleri yavaş yavaş pazara açılmışlar, pazar için üretmeye başlamışlardır. Bu küçük de olsa ticareti geliştirmiş ve bir sermaye birikimi sağlamıştır. Anadolu şehir ve kasabalarında yavaş yavaş Alevi bakkal, kahve sahibi, manav vb. gibi küçük esnafın görülmesi bu döneme rastlar.

Daha önce tamamen sünnilerin hakim olduğu kasaba ve şehir pazarları Alevilerin de söz sahibi olmaya başladığı ve rekabetin filizlendiği alanlar haline gelmiştir.

Gene 1960'lı yıllar Alevilerin okumuş kesiminin bürokrasi içinde yer almaya başladığı yıllardır.

Aynı yıllar Türkiye'den; önce B. Almanya'ya daha sonra Belçika Hollanda ve diğer Batı Avrupa ülkelerine işçi göçünün başladığı yıllardır. Bu göçe ilk katılan kitle ise daha çok Alevi köylüleridir. 1960'larda Avrupa'ya giden köylüler 1970'lerde yaptıkları küçük tassarruflarla Türkiye'de müteşebbis olmaya başlarlar.

Kendi iç dinamizmi ile gelişen Alevi sermayesinin Avrupa'da çalışan Alevi işçilerin dövizleri ile desteklenmesi ve Anadolu'da hakim Sünni pazara girmesi, pazar rekabetini, pazar kavgalarını hızlandırır. 1974'lerde başlayan Alevi-Sünni çatışmasının sokağa yansması bu nedenledir. Daha sonraki, Sivas, Çorum ve Maraş olayları bu rekabetin sokağa yansmasıdır.

—II—

**ALEVİLİĞİN TEMEL
KURUMLARI**

KIRKLAR CEMİ

Toroslar'da Cem.

Kırkklar Cemî, Alevi Bektaşî ibadetinin esasî olarak kabul edilen Cem ve Semah dönmenin mitolojik kaynağı varsayılmaktadır. Bu efsanevi anlatım; katı, kuralcı, şekilci ibadet biçimi olan İslâmın Sunnî

(Hanefî, Şafîî v.s.) yorumuna karşı alternatif bir ibadet biçimidir. Anlatımda geçen birçok öge ve verilen mesaj Alevî dünya görüşünün kaynağı sayılır.

“BİRİMİZ KIRK KIRKIMIZ
BİRDİR BİZİM...”

Kaynaklara göre, “Hz. Muhammet, atı Burak ile bir gece Mirac'a çıkar. Cenab-ı Hak ile 90 bin kelam

konuşur. Bunun 30 bini sırrı hakikat olup Hz. Ali'de kalır. Miraç'ta Hz. Muhammet'e; süt, bal, ve elma

verildiği rivayet edilir. Bal aşka, süt sevgiye elma ise dostluğa işaret eder. Muhammet, Mirac'a çıkarken yoluna bir kükremiş aslan çıkar. Aslan yolunu keser. Gaîpten bir ses (nida) gelir. "Parmağındaki yüzüğü aslanın ağzına atması" istenir. Muhammet böyle yapar aslan sakinleşir, yoluna devam eder. Muhammet, Cenab-ı Hak ile görüştüktan sonra şehre döner. Yolda bir dergâha rastlar. Merak edip gidip kapısını çalar.

İçerdeki ses; "Kimsiniz?" der. Muhammet ise; "Ben peygamberim içeriye girmek istiyorum" der. Kapı açılmadan içerden gelen ses; "Peygamberliğini git ümmetine yap. Bizim aramıza peygamber sığmaz" der. Hz. Muhammet kapıdan ayrılıp yürümeye başlayınca gaipten gelen ses ayrılmamasını kapıyı yeniden çalmasını ama yanıtı farklı vermesini söyler. Muhammet yine kapıyı çalar: İçerden yine; "Kimsiniz" diye sorulur. Bu kez Hz. Muhammet; "Bende sizden biriyim. Bir insanım. Sizi görmek istedim" der. Bu yanıtın sonra kapı açılır. Muhammet içeri alınır. İçerden "Hoşgeldin sefa getirdin, uğur getirdin" diyerek karşılarlar.

Hz. Muhammet içerde oluşmuş bir meclis görür. Hatta sayımında içinden yapar. Tam 39 kişi vardır. Üstelik bu meclis kadın ve erkeklerden oluşmuştur. Bunların 22'si erkek 17'si kadındır. Muhammet'e yer gösterilir. O'da gösterilen yere oturur. Hz. Ali'de meclistedir. Muhammet tesadüfen Ali'nin yanına oturur. Ve Hz. Muhammet sorar.

"Size kimler denir?" der.

"**Bize Kırklar denir**" diye yanıt alır.

"Ama burada 39 kişi saydım" der.

"Selman-ı Pak Can Parstadır" denir.

"Peki sizin ulunuz, büyüğünüz, küçüğünüz kim" diye sorar Hz. Muhammet. Gelen yanıt şöyle olur: "Bizim küçüğümüz, büyüğümüz yoktur. Küçüğümüz de uludur, büyüğümüz de uludur. **Birimiz kırkımız, kırkımız birimizdir**" denir. Bunun üstüne Muhammet meclisten bunu kendilerine kanıtlamalarını söyler.

O sırada Ali kolunu uzatır ve gömleğini sıyrır. İçlerinden biri "destur" diyerek bıçağın ucu ile kolunu hafif kanatır. Kolundan bir damla kan akar. Onu, her can'ın kolundan birer damla kanın gelmesi izler. 40. canın bir damla kanı da pencereden içeri gelir. Bu ise Selman-ı Pak'ın kanıdır. Sonra Hz. Ali kolunu bağlar, hepsinin kanaması durur.

Selman-ı Pak, Parstan dönüşte bir üzüm tanesi getirir. O'nu Hz. Muhammet 'e verir ve bölüştürmesini ister. Muhammet verilen kaptaki üzüm tanesini ezer, çıkan dem meclisteki kadın-erkek canlara dağıtılır. Kırklar üzüm suyunu içerler. Hep birlikte mest olurlar. "Ya Allah" deyip semah dönerler. Hz. Muhammet'te onlara katılır.

Büyük bir çoşku ile vecd halinde semah dönülürken Hz. Muham-

met'in başından sarığı (imamesi) düşer. Kırk parçaya bölünür. Kırklar parçaları bellerine bağlarlar, **ke-merbest** olurlar. Hz. Muhammet, Kırklar Meclisi'ne pirlerini sorar. "**Pirimiz Ali'dir**" derler.

Böylece, Hz. Muhammet, Ali'nin de orada olduğunu öğrenmiş olur. Ali, Hz. Muhammet'in yanına gelir. Hz. Muhammet, Ali'nin parmağında, Mirac'a giderken "aslana" verdiği yüzüğü (hatemi) görür. Ali'ye sarılır, O'nu bağrına basar."

Alevi inancında; kadın ve erkek canlılardan oluşan Kırklar Meclisi'nin ve Kırklar Cem'i'nin tayin edici önemi vardır. Anadolu Aleviliği'nin inanç temellerinin, yaşam biçiminin, dünya görüşünün, felsefesinin kökleri bu söylencede aranmalıdır.

Kadın ve erkek canlılardan oluşan Kırklar Meclisi, mitolojik anlamda da olsa Alevilerin dinsel ve sosyal örgütlenmelerinin tarihsel kaynağı kabul edilebilir. Bu anlamda da bu söylencede geçen sembolik özellikler Alevilik açısından ayırtedici öneme sahiptir.

Kırklar Meclisi'nin kadın ve erkekten oluşumu kadın ve erkek eşitliğinin önemini vurguluyor.

Kırklar Meclisi ile Hz. Muhammet arasındaki diyalogdaki vurgulardan; "birimiz kırk, kırkımız bir" olgusu eşitliği, insan olmayı, türab olmayı vurguluyor. Gerçeğin gökte değil, yerde olduğu meclisin sembolik önemi ile vurgulanıyor. Herkesin eşit ve ulu olması; vahdette kesret, kesrette vahdet (varlıkta birlik, birlikte varlık) ilişkisini ifade ediyor.

Kaynakta; Alevi inancında Tanrı'nın, Peygamber'in ve insanın yeri belirtilmektedir. Aslan ve yüzük sembolü ise; insanın Tanrı'nın bir ifadesi; O'nun bir yansıması, parçası olduğu, **Adem'in Hakk'ın halifesi** olduğu anlayışını vurgulaması açısından önemlidir. Bu örnekte Alevi-Bektaşî ibadeti olan Cem'in ve Semah'ın da kökleri belirtilmiş oluyor. Bu söylence; Anadolu'da yaklaşık bin yıldır her tür olumsuzlanmaya karşılık Alevilerin Cem ve cemaatlerinde, sosyal hayatlarında kadını bir bütünü ayırmaz parçası gören, lokmasını yoksullarla kırka bölerek paylaşmasını bilen, insana en yüksek değeri veren Aleviliğin sağlam mayasını da ele veriyor.

DEDELİK NEDİR

Alevilikte dinsel hiyerarşinin başında dede vardır. Dedelik dinsel yapının direğidir. Anadolu'da yaklaşık 800 yıldır demir asa, de-

mir çarık ile köy, köy dolaşanlar Horasan Erenleri olan bu gönül dervişleridir. Anadolu'da dinsel örgütlenme esas olarak iki koldan

Bedri Noyan
Dedebaba.

yürüyor. Bunlardan birincisi; Hacı Bektaş Veli Dergahı'na bağlı ocaktan oluşan Çelebiler ve Babalar. Bunlar, Hacı Bektaş Veli Dergahı'na bağlıdır.

Anadolu ve Anadolu dışındaki, kendisini Bektaşî geleneğinde ifade eden dergahlar ve kollar ya Çelebilere veya Babagân koluna bağlı olarak "**yolu erkânî**" yürütürler.

Bugün Çelebiler geleneğini Hacıbektaş kasabasında oturan Ulusoy ailesinin en büyüğü sürdürüyor. Özellikle Orta Anadolu'da yaygın bir kitle bu geleneğe bağlı olarak Alevi Yolu'nu sürdürüyor. Babagân kolunun yaşayan en büyük dedesi ise, Doç. Dr. **Bedri Noyan Dede-**

baba'dır. Bedri Noyan Dedebaba'ya bağlı Avustralya'dan ABD Detroit'e dek yol süren dergahlar bulunuyor.

Hacı Bektaş Veli Dergahı dışındaki Anadolu ve Balkanlar'daki Alevilerin dini örgütlenme biçimleri "**Dede Ocakları**" tarzındaki oluşumlardır. Dede ocakları, geleneksel olarak soy ağaçlarını; İmam Musa-i Kâzım, Zeynel Abidin ve İmam Cafer Sadık yolu ile Hz. Ali'ye yani Ehlibeyt'e ulaştırırlar.

Alevi toplumunda dinsel önderliği bağlı oldukları ocaklardaki dedeler yerine getirirler. Alevinin dünyaya gelmesinden son yolculuğa, dek dinsel hizmetini dedeler

ya da babalar yapıyor. İbadetlerini "yol erkani" dedeler öncülüğünde yapıyorlar. Alevilikte dede; hem toplumsal önder, hem dinsel önder, hem de bilgeliği kişiliğinde toplayan çok yönlü yol gösterici karizmatik bir kişiliktir.

Türkler ve diğer topluluklar İslamdan önce çok Tanrılı dinler dönemini yaşıyorlardı. Tanrılar arasında yer, gök, ay, güneş, su vb. vardı. Daha sonra animizmin etkisiyle olacak "Ocaklar kültü" oluşmuştur.

Bir inanca göre; tüten ocaklar kutsaldır. Bu ocakları koruyan ruhlar inanış gereği hiç söndürülmeden yanmalıdır. İşte bu nedenle yakılan ocaklar hiç söndürülmez. Ocak yakmak sevap, söndürmek günahdır.

Ocak kültü, Anadolu'ya "Horasan Erenleri; Dede Kargın, Abdal Musa, Geyikli Baba, Baba Resul, Garip Musa"larla taşınmış ve yaşamıştır.

Ocak kültü bu ocaklar üstüne inşa edilmiştir.

Bu oluşum daha sonra "**Soy ocaklarına dönüşmüştür**" Bunların tekkeleri, ocakları, dergahları kuruldu. Anadolu'da halka bilgi

veren halkı aydınlatan; "**Benim Kabem İnsandır**", "**Çok keramet var insanda**", "**Hak Ademde'dir**" diyen, yeri gelince Selçuklu'nun Osmanlı'nın zalim sultanlarına karşı halkı örgütleyip karşı koyan bu dede ocaklarıdır.

Bunlar aynı zamanda binbir baskıya karşı Anadolu Aleviliğini gizli saklı yollarla yaşatan eğiten, yeraltı üniversiteleridir.

İşte bu dede ocaklarından bazılarının adları; "Derviş Cemal Ocağı, Şah İsmail Ocağı, Baba Resul Ocağı, Barak Baba Ocağı, Taptuk Emre Ocağı, Ali Baba Ocağı vb."dir.

Soy ağaçlarının İmam Zeynel Abidin yolu ile Hz. Ali'ye ulaştığına inanılan bazı dede ocaklarında şunlardır: Ağuiçen Ocağı, Karapirvat Ocağı, Baba Mansur Ocağı, Karadonlu Can Baba Ocağı, Sarı Saltuk Ocağı, Kureyşan Ocağı, Hubyar Ocağı vb. gibi.

Bu dede ocakları tarihte olduğu gibi bugünde Aleviler açısından birer dinsel çekim merkezi olarak varlıklarını sürdürüyorlar. Yola, erkana bağlı Aleviler mutlaka bir ocağa bağlı olarak dinsel yaşamını sürdürüyor.

ALEVİLİKTE MÜSAHIPLİK (YOL KARDEŞLİĞİ)

Müşahiplik, Alevilerde yol kardeşliği anlamında kullanılır. Bu kardeşlik "**kan kardeşliği**", "Kan yolu ile akrabalık" dışında kurulan **sosyal-toplumsal bir akrabalıktır**.

"Kan bağına" dayanan "akrabalık" bir anlamda zorunlu akrabalık iken, bu türdeki akrabalık tamamen gönüllülük esasına dayalı bir akrabalıktır. Alevilerin temel ibadeti olan

*Cem ayininden
bir kesit.*

Cem törenleri esas olarak iki türlü yapılır. Birincisi yediden yetmişe herkesin katıldığı cemlerdir. Bunların sınırı oldukça geniştir. Adına **“Birlik Cemi”** de denir. Bu cemler daha çok gençlere (kız ve erkek) öğretmek amacıyla yapılır. İkinci tür Cemler ise daha dar bir kesimin katıldığı cemlerdir. İşte bu cemlere sadece evli veya müshahip olan çiftler katılır. Bu cemlere **“Görgü Cemleri”** de denir. Bu Cemlerdeki katılımcılar bir anlamda müshahip olmuş yola girmiş olanlardır. Burada herşey daha disiplinli ve kuralcıdır. Müshahip olmayanlar bu cemlere alınmazlar. Müshahip olma bunun ön şartıdır. Müshahip ise şöyle olunur: İyi anlaşan iki arkadaş

“Yol kardeşi” olmaya karar verdiklerinde önce ailelerinin ve eşlerinin bu konuda rızalarını almaları gerekir.

Müşahiplik taraflardan biri ölmedikçe bir kere yapılır. Hayatta sadece bir kişi ile yapılır. Evli olunması ve eşlerinde benimsemesi, anlaşması şarttır. Eğitim düzeyleri, sosyal-toplumsal konumları, ve ekonomik yapılarının birbirleriyle uyumlu olmaları gerekir. Bu uyum sağlanmazsa ileride sorun çıkabilir. Tabi en önemliside iki müşahibin ve eşlerinin çok iyi anlaşması gerekir. Müshahip eşleri birbirinin kardeşi, çocuklarında kendi çocukları sayılır. Kan bağı ile olan amca çocukları, teyze, hala çocukları birbirle-

riyle evlenebildiği halde müşahip çocukları asla birbirleriyle evlenemezler. Onlara evlilik düşmez.

Müşahipler arasında hem dinsel anlamda yol kardeşliği hem de toplumsal anlamda yol kardeşliği vardır. Kan bağı ile oluşan kardeşlikte aileler ayrı evlerde oturduklarından birbirlerinden sosyal ve toplumsal olarak sorumlu değildirler. Yani kardeşler birbirinin hatasından sevabından sorumlu değildirler. Cüzdancıları ayrıdır. Yardımlaşma olur. Ama müşahiplikteki gibi ortak değildirler. Müşahip likte ise; iki taraf birbirinin hatasından ve sevabından sorumludur. Namus dışında neredeyse herşey ortaktır. Yani kurulan bu kardeşlik toplumsal sorumluluk ve paylaşım açısından kan kardeşliğinden daha kapsayıcı ve sorumluluk gerektiren bir işleve sahiptir. Kan kardeşleri arasındaki ilişkide cüzdancıları ayrıdır. Ama müşahiplikte cüzdancıları aynıdır. Ayrı düşünmek en büyük zaaf sayılır.

Bu sorumlulukları gönüllü olarak kabul eden iki aday dedelerine Mürşitlerine başvurur. Niyetlerini ifade ederler. Dede de onlara müşahip olmanın koşullarını tanıklar huzurunda arar ve sorar. Dede şartları uygun görürse onları huzu-

ra alır. Dua alma vaziyetini alarak dua okur. Arkasından da müşahip olmanın zorluklarını anlatır. Özetle; "1- Birbirinize ölünceye kadar yardımcı olacaksınız. 2- Yalan söylemeyecek, haram yemeyeceksiniz. 3- Elinize dilinize belinize sahip çıkacaksınız. 4- Birinizin günahından hatasından diğeriniz sorumlu olursunuz. O nedenle birbirinizin suç işlemesine engel olacaksınız." der.

Dede sonra bu gönüllülere bir yıl süre vererek; bu kardeşliğin sürüp sürmeyeceğini hayatınızda deneyin der. Bu süreden sonra hoşnut olarak müşahiplikleri sürerse gene dedeye başvururlar. Bu kez dede perşembeyi cumaya bağlayan bir akşam cem yapar. Bu iki istekli veya başka istekli varsa onlarla birlikte yapılacak müşahip cemine katılırlar. Ceme müşahip adayları eşleriyle birlikte katılır. Beyaz dikişsiz, süsüz elbiseler giyerler. Yapılan törenle müşahip olurlar. Bir Alevi yerleşmesinde örneğin köyde oturan herkesin müşahip olduğu düşünülürse ve müşahiplerin de bu ilkelere bağlı yaşamı olursa, gerçekten o yerleşme toplumsal anlamda birliğin, kardeşliğin hoşgörünün, toplumsal barışın, iktisadi bölüşümün, hakça yapıldığı bir toplumsal yapı oluşmuş olur.

CEM TÖRENİ

Aleviler ibadetlerine CEM adı verirler. CEM; toplanmak, bir araya gelmek, topluca davranmak anlamlarına gelir. Ayrıca; "Cem ayini" veya "Ayini Cem" adı da veri-

liir. Aleviler, Anadolu'da Osmanlı döneminde, Osmanlı şeriatla yönetilen Sünni bir din devleti olduğu için ibadetlerini yüzyıllarca saklı, gizli yapmışlardır. Bu nedenle

*Cem esnasında
Dede trans
halinde.*

camii veya kilise gibi geliştirilmiş bir dinsel, mekan mimarisi, Cemvi mimarisi v.s. oluşmamıştır.

Aleviler yüzyıllarca ibadetleri olan cemleri köyün veya yerleşmenin en büyük evinde yapmışlardır. Evlerin dışında ibadetlerini, açık buldukları sürece tekke ve dergahlar ile son yıllarda yapılan CEMEVLERİNDE yapmaya çalışmışlardır. Aleviler, yaptıkları ibadet biçimi olan CEM'in kaynağının; Hz. Muhammed'in Miraç'tan dönüşte uğradığı dergahtaki topluluğun birlikte yaptığı ve adına KIRKLAR CEMİ denilen ibadetten geldiğine inanırlar. Bu mitolojik meclis kendisini şöyle ifade ediyor: "Bizim

küçüğümüz, büyüğümüz yoktur. Küçüğümüzde uludur, büyüğümüzde uludur. Birimiz kırkımız, kırkımız birimizdir."

Bu anlayıştan kaynaklandığı kabul edilen Alevi ceminde kapıdan içeri giren her can, kadın olsun, erkek olsun birdir. Dışarıda toplumsal ünvanı ne olursa olsun her kişi cem erenleri meclisinde eşittir.

Alevilerde cemi dede yönetir. Dedenin yanında bağlama eşliğinde nefes söyleyen bir veya birden fazla zakir bulunur. Bazen bağlamayı çalıp nefes söyleyen cemi yürüten dede de olabilir.

Dede cemin yapıldığı yerde kapıdan içeri girenin rahatça görebil-

leceği bir yerde oturur. Kapıdan giren canlar önce orada bulunan toplumu niyaz anlamında, toprağı niyaz eder. Arkasından dedeye niyaz eder. Sonra dedenin karşısında; eşi veya çocukları ile ayakta öne eğilerek selamlama vaziyetinde durarak dededen dua alırlar.

Ceme lokma getirmek diye bir adet de vardır. Herkes kesesine göre evinden cem için bir lokma getirir. Bu bir kilo elma da olabilir. Birkaç kurban da olabilir. Gelen lokmalar görevli tarafından toplanır ve cem sonunda tüm canlara eşit olarak dağıtılır.

Cem, Alevilerde geçmişte kırsal kesimde genellikle üretimin olmadığı herkesin zamanının daha uygun olduğu kış aylarında ve haftada bir gün perşembe akşamları yapılırdı. Tabii son yıllarda ülkemizde göçler nedeni ile bu takvime uymak şartlar nedeni ile zorlaşmıştır. Son yıllarda büyük kentlerde ibadetler cumartesi veya pazar gününe kaymıştır.

Alevi ibadetine kadın-erkek birlikte katılır. Haremlik-selamlık yapılmaz. cemevinin kapısından içeri giren her can cinselliğinden arınır ve kadın-erkek ayrımı yapılmaksızın insan olarak, can olarak görülür.

Alevi cemine katılan insanlar ane, baba ve çocuklar temiz elbiselerini giyerek lokma veya kurbanlarını alarak bir bayram sevinci ile ceme gelirler.

Ceme, küskün ve dargın olanlar alınmaz. Cemde suçlular bulun-

maz. Örneğin, hırsız, katil vs. ceme alınmaz. Ceme katılıp çeşitli nedenlerle kırgın, dargın olan canlar varsa onlar barıştırılmadan ceme başlamaz. Üstünde **“kul hakkı”** olan kişi Ceme katılamaz.

Kırgın, dargın veya birbirinden davacı olan canlar var ise, onlar toplum huzurunda dedenin hakemliğinde cemde kurulan adını Hallacı Mansur’dan alan **“dar”**da kurulan divanda yargılanma olur ve aklanmış olanlar ceme katılabilir. Bu adeta bir mahkemedir. Yargılamada tüm canlar jüri üyeleridir. Karar, halkın tümünün katıldığı bu yargılamada topluca alınır.

Şariatla yönetilen Osmanlı’nın mahkemelerine 700 yıl boyunca gitmeyen Anadolu Alevileri mahkemelik sorunlarını cemlere taşımış ve orada çözmeye çalışmışlardır. Bu yargılama biçimi daha başarılı olmuş ve bugün çağdaş adalet sistemine adeta örnek oluşturmuştur.

Alevilerdeki cemler iki türlü yapılır. Bunlardan biri, tüm toplumun katıldığı cemlerdir. Buraya kadın-erkek, çocuk-yaşlı, evli-bekar herkes katılır. Bunun dışında bir de sadece müzahip ve evli olanların katıldığı daha dar ve kendine özgü cemler vardır. Orada her kişinin görgüsü de yapılır. Bu her kişinin kendi isteği ile bir yıl boyunca kendini eleştiriye açmasıdır. Bir önceki görgü ile bu görgü arasında işlediği hataların ister görülen olsun, ister hiç görülmeyenler olsun meclise açıklanması yani **“kendini dara çekmesidir.”** Kendini gönüllü ola-

rak yargılamasıdır. Buna “görgü” denir.

Alevi Cemleri genellikle akşam yapılır. Akşam yaklaşık saat 7 civarında başlar. Gelecek olanlar tamamlandıktan sonra cem başlar. Cemi dede yönetir. Cemevinin sorumlusu gözcü vardır. Bir de dış tehlikelere karşı dışarıda bekçi bulunur. Geçmişte Alevilerin ibadetleri yasak sayılırdı ve gizli yapılırdı. Bu nedenle köyün ve mahallenin girişine ve çıkışına bekçi konurdu.

Cemlerde hizmetler 12 İmamlar adına görüldüğü için ceme “12 hizmet” adı da verilir. “12 hizmet” sahipleri şunlardır:

1) **MÜRŞİT**: Cemi yöneten kişidir. İnsanı kamildir. Hz. Muhammet, Hz. Ali veya Hünkar Hacı Bektaş Veli makamlarını sembolik olarak temsil eder. Onların adına cemde bulunur. İkrar alır. Nasip verir. Mürşitlik, dedelik kurumunun en üst makamıdır. Kendisinin soyunun Hz. Ali’ye dolayısıyla Hz. Muhammet’e dayandığına inanılır.

2) **REHBER**: Mürşide, dedeye yardımcı olan kişidir. Yol ve erkan konusunu iyi bilen, yol gösterendir.

3) **GÖZCÜ**: Cemde rehberin yardımcısıdır. Cemin düzenini sağlar.

4) **ÇERAĞCI**: Cem evinin aydınlanmasından sorumludur. Bazı yörelerde “deilci” de denilir.

5) **ZAKİR**: Cemde, dede bağlama çalmazsa, bağlama çalıp nefes, duvaz, mersiye okuyan görevlidir.

6) **SÜPÜRGEÇİ**: Cemevinin temizliğinden sorumludur.

7) **BEKÇİ**: Cemevinin dış güvenliğini sağlar.

8) **KURBANCI-LOKMACI**: Cemevindeki kurban ve lokma işleri ile ilgili görevlidir.

9) **SAKA**: Cemevinde, su, şerbet, dolu sunan görevlidir.

10) **PERVANEÇİ**: Cemevinde “se-mah” dönüldüğü zaman ilgili hizmet görevlisidir.

11) **PEYKÇİ**: Cemden önce ve cem esnasında haberleşmeyi sağlayan görevlidir.

12) **MEYDANCI**: Ceme katılanlara yer gösteren, meydan görevlerini yapan, meydanevi yani cemevinin hizmet görevlilerinden birisidir.

İbadetlerin evler dışında yapıldığı cemevlerinde “12 İmamlar’a” atfen 12 post bulunur. Bu postlara Alevi büyüklerinin adları verilmiştir. Bu post sahiplerinin makamları bugün de sembolik olarak Alevi-Bektaşî geleneğinde yaşamaktadır. Bu postlar cem evinde mürşit ve rehber postları dışında mürşit (dede) postunun sağına ve soluna, yani ocak makamının sağına ve soluna serilir. Bunların adları sırası ile şöyledir:

1) Horasan postu (Hacı Bektaş Veli Makamı)

2) Aşçı postu (Seyit Ali Sultan Makamı)

3) Ekmekçi postu (Balım Sultan Makamı)

4) Nakip postu (Kaygusuz Sultan Makamı)

5) Atacı postu (Kamber Ali Makamı)

6) Meydancı postu (Sarı İsmail Sultan Makamı)

7) Türbedar postu (Karadonlu Can Baba Makamı)

8) Kilerci postu (Hacım Sultan Makamı)

9) Kahveci postu (Şeyh Sazeli Sultan Makamı)

10) Kurbancı postu (Halil İbrahim Makamı)

11) Ayakçı postu (Abdal Musa Sultan Makamı)

12) Mihmandar postu (Hızır Makamı)

“12 hizmet” görevlileri Cemin başından sonuna kadar hizmetlerini sürdürürler. Cemi, dede oturduğu posta dua okuyarak açar. Dedenin duası şöyledir.

“Bu post, Şahı Merdan Ali postudur. Bu post, üçlerin, beşlerin, 12 İmamlar’ın kırkların postudur. Bu post Hünkar Hacı Bektaş Veli’nin postudur. Bu posta oturmak için, bu demi sürmek için, sırrı hakikate varmalı, dört kapı kırk makamı bilmeli, vahdet-i vücuda ermeli... Ele, dile, bele sahip olmalı. Her türlü kötülüğü, kini, kibri ve düşmanlığı gönülden uzak tutmalı.

Ya Allah, Ya Muhammet, Ya Ali! Üçler, Beşler, Yediler, On İnkiler, On Dört Masumlar, On Yedi Kemerbestler, Kırklar, Pirimiz Hünkar Hacı Bektaş Veli yardımcımız, bekçimiz ve gözcümüz ola... Ceminiz bizi birleştirici ola, dil bizden, uyumak canlardan, yardım Allah’tan,

nefes pir’den hizmet bizden ola... Gerçeğe hü hiyelim hü...”

Dede ve katılan konuklar ibadet başlamadan önce toplumun sorunları ile, ülkenin ve dünyanın sorunları ile ilgili sohbet yaparlar. Bu sohbetlerde çok verimli canlı üretken tartışmalar olur. Toplumsal ve dinsel konular tartışılır. Karşılıklı bilgi alışverişi yapılır. Bu sohbet bazen Ceme katılan fertlerin katılımı ile saatlerce sürer.

Ceme katılan kırgın ve darginlar da ibadetten önce barıştırılır. Bunun işareti olarak cem başlamadan önce her can yanındaki canı niyaz eder. Cemde herkes yüzyüze bakacak tarzda halka şeklinde oturur. Bunu, “*duvara değil, didara, cemale, yüze bakmak*” olarak ifade ederler.

Dede cemaate, “edep erkan” diyerek duayı okur ve Cem başlar. Dede, “ey canlar aranızda birbirinden incinen, gücenen, bilerek veya bilmeyerek hata etmiş olan varsa meydana gelsin, şikayetini söyleyin” der. Şikayeti olan varsa çıkar, yoksa cem başlar. Dede arkasından; “ Bu cem, barışıkların cemidir. Burada kinin, kötülüğün yeri yoktur. Eline, diline, beline sahip olmayan nefsine hakim olmayan bu Ceme giremez” der. Devamında ise, “Yolumuz; sevgi, barış, kardeşlik, dostluk yoludur” der.

“İçinde kötülük olanlar kötü huyları olanlar bu yola gelmesin” der.

Bu sırada zakirler; bağlamaları ellerine alırlar, bağlamaları niyaz ederler. Dededen duasını alır ve

oturdukları yerde bağlama çalma-ya başlarlar. Bu çalınan nefesler, duazı imamlar ve mersiyeler esas olarak; Şah Hatayi, Pir Sultan, Virani, Fuzuli, Yemini gibi alevi ozanlarının Hz. Ali, Ehlibeyt, 12 İmamlar, Kerbela Olayı vb. ile ilgili söylenen nefeslerdir.

Ozanların çalıp söylemeleri saatlerce sürer. Arada dede dua okur, katılan canlar toplu halde secde ederek niyaz ederler. Halkadaki oturuş tarzı ile edilen secdeye “**halka namazı**” adı verilir.

Bağlama eşliğinde kadın ve erkek canların katıldıkları bu ibadette o denli duygulu anlar yaşanır ki, bazan tüm toplum dede ile birlikte ağlar. Adeta ayrı bir dünyaya yolculuk yapılır. Cemde duygunun, sevginin dorukta olduğu bir anda ise, dedenin işareti ile birlikte; ka-

dın-erkek canlar “**turnalar gibi semah dönmeye**” başlarlar. Kendilerinden geçercesine müziğin ritmi ile döner dururlar.

Nefeslerin söylenmesi ve semah dönülmesi ortalama 5-6 saati alır. Arkasından getirilen ya da pişirilen lokmalar dağıtıldığında çoğu kere cemevinde sabah olur.

Cem bitirme duası (gülbenği) dede tarafından okunarak ceme son verilir. Bu dua ise şöyledir:

“Bismi Şah. Allah Allah.

Oturana, gidene, kazasız, belasız evine varana, eşine niyaz edene, sağ yatıp selamet kalkana, Allah, Muhammet, Ali, Pirimiz Hünkar Hacı Bektaş Veli demine, devranına hü... Ali haldaşınız, Hızır yoldaşınız ola... Gerçeğe hü...” Böylece cem bitmiş olur.

SEMAH NEDİR

Alevilerin temel ibadeti olan Cem ayinlerinin ayrılmaz bir parçası da Semah dönmektir. Semah, Cem’in belli bir aşamasında bağlama eşliğinde kadın ve erkek canların çalınan ezgiler eşliğinde birlikte yaptıkları dinsel danslardır. Semah dönülmeyi, Cem ayininden ayırmak olası değildir. Semah dönmek, Cem ayini içinde yapılan 12 hizmetten birisidir.

Cem ayini sırasında törenin bazı bölümlerinde ve özellikle son bölü-

münde dedenin işareti ile kadın ve erkek canlar semaha kalkarlar. Semah dönen canlar duygunun, sevginin, aşkın, dorukta olduğu duygulu bir an yaşarlar.

Semah dönenler adeta kendinden geçercesine büyük bir aşkla, şevkle huşu içinde ayrı bir dünyaya yolculuk ederecesine, izleyen canları da büyüleyecek tarzda su gibi akıp giderler.

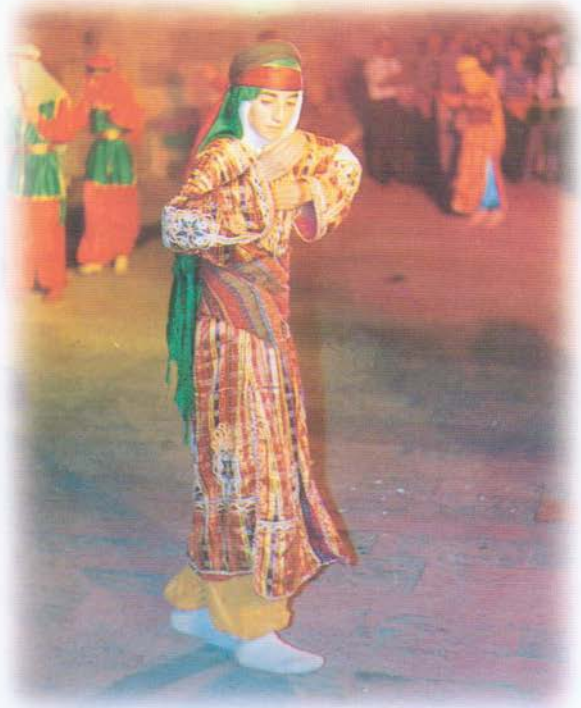
Aleviler, Cem ayinininde aldığı gibi semahın da kaynağının Hz.

Muhammet'in, Miraçtaki Kırklar Cemi'nde kaldığına inanırlar. Mevlevi Sema'ından oldukça farklı olan Semah'ın kültürel kaynağının izlerini Asya ve Anadolu medeniyetlerinin derinliklerine götürmek olasıdır.

Alevilerin döndükleri semahı onların ibadeti olan Cem ayinlerinden ayrı düşünmek ve yorumlamak yanlıştır. Aleviliğin kutsal kitabı olan, İmam Cafer Buyruğu ve halk arasında yaşayan mevcut inançta semah 12 hizmetten biri olarak yapılır. Yani Semah, Alevilerin yaptıkları ibadetin bir parçasıdır.

Ülkemizde son üç beş yıldır Alevilik kendisini tanıtmaya başladığından beri, semah dönmek daha da bir güncellik kazanmıştır. Yüzyıllarca gizli-saklı yapılan Cem ayinlerinin bir parçası olan semah, yapılan çeşitli törenlerde, şenliklerde folklorik gösteriler içine konmuştur. Bu durum ilk başta Alevilerin hoşuna gitmiş. Kendi kültürlerinin tanınmasına hizmet eder düşüncesi ile seyirci kalınmıştır. Yapılan semahlar Alevi olan ve olmayan kesimlerce tanınmış ve beğeni kazanmıştır.

Çünkü Alevi ana-babadan doğup da bugün Cem görmemiş bir kuşak oluşmuştur. Bu kuşak bir anlamda semahları dışa açık alanlarda yapılan etkinliklerde izleyerek Aleviliği görmeye, öğrenmeye çalışmıştır. Ama dışa açılmanın sınırı içkili toplantılarda semah dönmek

olmaya başlayınca iş bir anlamda çığırından çıkabilir.

Semah dönen bir kızımız.

Bu nedenle semahlar, Alevilerin ibadeti olan Cemin bir parçasıdır. O'nun yeri orasıdır. Semah ibadetin bir parçasıdır. Semah dönmek eğlence aracı olamaz. Semah içkili, eğlenceli toplantılara ise asla meze olamaz. Semah dönmek Cem ayini dışında, olsa olsa çok ağırbaşlı bir biçimde özüne uygun bir tarzda; Hacı Bektaş Veli Anma Törenleri, Abdal Musa Anma Törenleri gibi törenler ile ağırbaşlı etkinlikler dışında yapılmamalıdır.

SEMAHIN BAZI ÖZELLİKLERİ

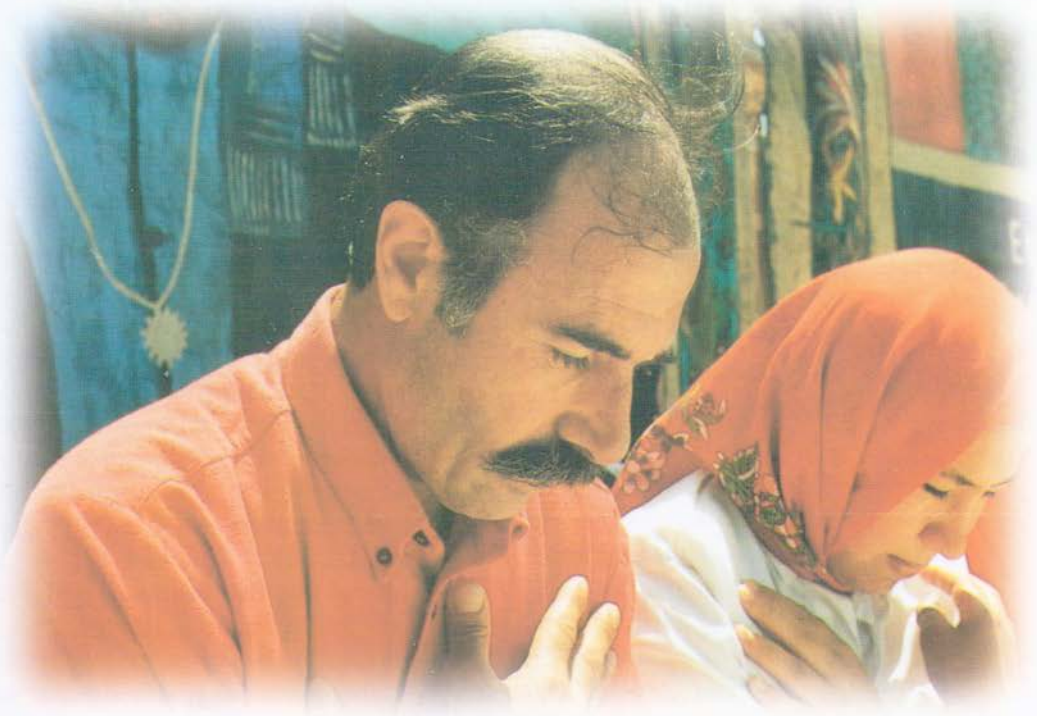
Arapça “Sema” köküne dayanan Semah sözcüğü Türkçede “Sema” ya da “Semah” biçimlerinde iki ana söylenişe ayrılır. Her söyleniş birbirinden ayrı iki farklı özellikte uygulanır. Sema, Mevlevi ya da bazı Sünni tarikatlarının, Semah ise Alevilerin dinsel törenlerinin bir parçasıdır.

Mevlevi Semah’ı ile Alevi Semah’ının ayırdedici özelliği dönenlerin Mevlevilerde esas olarak sadece erkekler olmasına karşın, Ale-

vilerde kadın ve erkek canların birlikte olduğudur. Mevlevilerin Sema’sının müziğini esas olarak Türk Sanat Müziği besteleri oluştururken, Alevi Semah’larındaki müziği halk müziği ritimleri oluşturur. Semahlarda bağlama belirleyici olmasına karşın; Cepni Alevilerde, Cemde 12 çalgı bulunur. Bu on iki saz aynı türden olabileceği gibi değişik türlerden de olabilir. Semahlar, Çepnilerde bu on iki çalgı ile dönlür. Ama günümüzde yaygın

*Pir Sultan
Abdal anma
törenlerinde
semah
dönülürken*

olarak gözüken durum cemlerde esas olarak bağlamanın belirleyici olduğudur.

Semahın belli sayıda kişilerce dönülmesine özen gösterilir; 2, 4, 8, 10, 12, olduğu gibi 3, 5, 7, 12 gibi sayı kümelerine denk düşürülmeye çalışılır. Bu sayıların kutsallığına inanılır. “Üçler, beşler, yediler, on ikiler” den yardım ve şefaata dlenir.

Semah dönülmeye genellikle şöyle başlanır: İlk önce dört can semaha kalkar. Bu açılış semahıdır.

Semah dönülürken canların üstündeki giysiler son yıllardaki folklor giysileri gibi özel giysi değildir. Semah dönmek için özel giysi ha-

zırlanmaz. Canların üstündeki giysiler çok renkli ve değişiktir. Daha doğrusu halkın özel günlerde giydiği temiz ve bakımlı elbiselerdir. Belli bir şekil sözkonusu değildir.

Bu erler için de, bacılar için de geçerlidir. Kurallarda biçime değil öze önem verilir. Giysilerde yerel ayrıcalıklar görülür. Bazı yörelerde semah dönülürken erkekler şapkalarını çıkarırlar, bazı yörelerde başı açık semah dönülmez. Semah dönen erler genellikle şapka yerine mendil, puşu gibi aksesuarlar giyerler ya da baş açıktır. Ama ayak kesinlikle çıplaktır. Baş açık, ayak çıplak semah dönmek en yaygın olan biçimdir. Tabii bacıların başı örtülüdür.

Cem töreninde selamlama.

Canlar, Cem ayininin belli bir yerinde Semah'a kalkınca dedeye niyaz ederler. Semah dönüldüğü sırada (halka tarzında dönülen semah'ta) köşede oturan dede makamına asla sırt dönülemez. Semahta ritim ister yavaş ister hızlı olsun dede makamı kutsal makamdır, Ali makamıdır, oraya sırt dönülmez, mutlaka her seferinde selamlama biçiminde niyaz edilir.

Hiçbir semah türünde elele tutuşulmaz. İster kadın erkek karışık olsun, ister sadece erkek ya da kadın olsun elele tutuşma biçimi yoktur.

Semahta esas figürler el ve ayak figürleridir. Eller ve kollar kuşun uçuşunu simgeler. En çok görülen figür ise sağ elin ayası yukarıdan alır, sol el de yere dönüktür. Bu figür; "Haktan alınanın halka verilmesini" simgeler.

Semah deyişlerinin bir bölümü doğrudan semah sözü olarak yazılmıştır. Semahlar genellikle Türkçe sözlü deyişlerle dünüldür. Semah'ın dönme biçiminde olduğu gibi söz ve müziğinde de yörelere göre değişiklikler vardır. Bu o yöredeki kültürel farklılığın semahlara yansımalarının ifadesidir. Semah dönülürken yaratılmak istenen ortamı bozucu davranışlarda bulunmak hoş karşılanmaz. Örneğin; sigara içilmez, içki içilmez, dizüstü ya da bağdaş kurularak oturulur, gürültü edilmez. Semah dönenlerin ritmini izleyenler de; "Allah, Allah", "Ya Şah," "semahınız saf ola, günahlar af ola", "seyir için olmaya, Hak için ola..." gibi ifadelerle katılırlar. Bazı yörelerde ise, Miraçlamaya iki yaşlı bacı ve bir erkek kalkar. Semah dönenlerin başları açık ayakları yalın belleri bağlıdır.

SEMAH TÜRLERİ

Anadolu'da Aleviliğin yaklaşık sekizyüz yıllık bir tarihi var. Anadolu'da bir dizi uygarlık yaşamış. Kimi uygarlıkların izleri kaybolmuşken kimi henüz yanibaşımızda yaşıyor. Ülkemiz çok renkli bir kültüre sahip. Bu durumdan Aleviliğin de nasibini almaması olası değil.

İşte Anadolu'daki Alevi semahlarının çeşitliliği bu kültürel izlerin semahlara şu ya da bu tarzda yansımalarıdır. Biçimde Alevilerin Cem ayinlerinde ve semahlarda bazı

farklılıklar almasına karşın özü biridir. Semahlara değişik yörelerde değişik adlar verilmesinin nedeni bu özellikte aranmalıdır. Bildiğimiz semah adlarından bazıları şunlardır:

Ali Nur Semahı, Kırat Semahı, Turnalar Semahı, Kırklar Semahı, Gönüller Semahı, Ya Hızır Semahı, Alaçam Semahı, Nevruz Semahı, Çapraz Semahı, Çorlu Semahı, Dem Geldi Semahı, Ladik Semahı, Çark Semahı, Yatır Semahı v.b.

—III—

**ALEVİLİĞİN BAZI DEĞERLER
KONUSUNDAKİ DÜŞÜNCELERİ**

ALEVİLİKTE İNSAN

Alevilik kendine özgü bir yaşam biçimidir. Alevilikte, Sünniliğe kıyasla insana olağanüstü bir sevgi ve saygı vardır. Sünnilikte insan “kul” dur. İnsan için; günahlar, yasaklar, cinler, periler, binbir çeşit korku vardır. Allah’a ulaşmak için bile insanın önüne konan çeşitli tuzaklar başarı ile aşılarak gerçekleşebiliyor.

Halbuki Alevilikte Allah korkusu, din korkusu, cennet, cehennem vs. korkusu yoktur. Allah sevgisi vardır. Herşey insandadır. Herşey insanın kalbinde saklıdır. İnsanı sevmek, inancın esasıdır. **“Hak ademdedir.”** Ademden başka yerde Hak aramak nafiledir. **“İnsan kıbledir” “Secde edilecek makamdır; mihraptır.” “İnsan konuşan Kuran’dır”**.

Hacı Bektaş Veli; Alevilikte insan anlayışını, Alevi felsefesinde insanın yerini bakın nasıl ifade ediyor:

*“Hararet nar’dadır, Sac’da değildir.
Keramet baştadır, Tac’da değildir.
Her ne ararsan kendinde ara
Kudüs’te, Mekke’de, Hac’da değildir.”*

Alevi yolunun önemli halkalarından biri olan Hallacı Mansur’un **“Enel Hak”** diye ifade ettiği için ölümüne neden olan anlayış; **“Tanrı’yı insanlaştıran, insanı**

Tanrılaştıran sevgi anlayışıdır.”

Hak ademdedir anlayışıdır. İnsanı yücelten anlayıştır. Bakara Suresi’nde **“Meleklerin secde etmesi”** gereken insandır. **“Size şahdamarınızdan daha yakınım”** diyen ayetteki anlayıştır.

Alevilikte sevgi özellikle insan sevgisi o denli yüceltilmiştir ki, o Alevi inancının temelini oluşturmuştur. Sevgisiz hiçbir şeyin yaşamayacağı gibi inancın da yaşamayacağından hareketle; sevgi adeta “din derekesinde” ifade edilmiştir. Halk ozanları bu anlayışı; **“Benim dinim sevgidir”** diye ifade etmişlerdir.

Pir Sultan Abdal, insan Allah ilişkisini bakın nasıl anlatıyor:

*“Sen Hakk’ı yabanda arama sakın
Kalbini pak eyle Hak sana yakın
İnsana hor bakma gözünü sakın
Cümlesin insanda bulduk erenler...”*

XVII. yüzyılda yaşamış tasavvuf eri Mısri Niyazi, bakın Tanrı’ya ulaşmak için yapılan ibadeti nasıl değerlendiriyor:

*“Savm-ü Salat hac ile sanma biter zahit için
İnsan-ı kamil olmağa lazım irfan imiş...”*

Yani; namaz kılmak oruç tutmak, hacca gitmek ile işin biteceğini

sanma, insan-ı kamil olmak gerekiyor. Yoksa şekilci ibadetler nafile diyor.

Alevilikte insana yabancı olan hiçbir şeyin inançta yeri yoktur. Herşey insan içindir. Bu nedenle Alevi felsefesinin, Alevi inancının özü; insan sevgisidir, hoşgörüdür.

Hz. Ali gibi, Hacı Bektaş Veli gibi insanlığa örnek olmuş, Kişilikleri "Tanrı katında görme" anlayışı bu coşkun sevgi anlayışından kaynaklanıyor olsa gerektir.

Yunus Emre'nin, Hacı Bektaş Veli'nin, Pir Sultan Abdal ve bu geleneğin sözcülerindeki taşan insan sevgisi, kaynağını bu sevgi okyanusundan almaktadır.

Bu sevginin yolu da "gönül kâbesi"nden geçmektedir. Yunus'un dediği gibi;

*"Bir kez gönül yıktın ise
Bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi
Elin yüzün yumaz değil."*

Yunus, Tanrı insan ilişkisini de;

*"Yeri göğü aradım
Hiç mekanda bulmadım
Buldum insan içinde..."*

diyerek Allah'ın yerinin yerde gökte değil, insanın kalbinde olduğunu ifade etmiş oluyor. İşte Alevi yolunda buna; "gönül kâbesi" deniyor.

ALEVİLERDE KADIN

Alevilerde kadın-erkek ayrımcılığı yapılmaz. Alevi meclisinde kadın-erkek yoktur. İnsan vardır. Can vardır. "Can", "canlar", "erenler" ifadesi sadece kadın veya erkek için kullanılmaz. Her iki cins için ortak olarak kullanılan bir deyimdir.

Ailede, toplumda, dinsel hayatta kadın-erkek ayrımı yapılmaz. Kadının ve erkek toplumun her alanında eşittir.

Örneğin, evde anne ve babalar çocukları arasındaki kız-erkek ayrımı yapmazlar. Mirasta kadın ve erkek eşit paya sahiptir. Evlilikte kadın ve erkek hakları eşittir. Erkek, toplumu ikna etmeden eşinden

boşanırsa, o haksızlık sayılır ve erkek "yol düşkünü" kabul edilir. Erkek haklı nedenler olmadıkça eşini boşayamaz. Sünni geleneğinde olduğu gibi; "Boş ol" gibi kadını aşağılayıcı bir anlayış yoktur.

Alevilerde boşanma konusunda kadına, erkeğe kıyasla daha toleranslı bakılır. Erkek haklı bir neden olmadan eşini boşayamaz. Ama kadın ayrılmak isterse neden göstermeden eşini boşayabilir. Bu konuda kadın zorlanamaz, bu kadın haklarını koruyan bir gelenektir.

Dinsel olarak bakıldığında da; dede toplumda saygın bir yere sahiptir. Aynı saygınlık dedenin eşi

için de gösterilir. Ona da **“ana”** denir. Bektaşilikte dedebaba eşine; büyük bir saygı ifadesi olarak, **“ana bacı sultan”** diye hitap eder. Muhiplerde dedebabanın eşine **“ana bacı”** derler Bektaşiler kadını erkekten hiç ayırmazlar. Erkekler olduğu gibi kadınlara da dinsel statülerden olan, “dervişlik” payesi verilir. Derviş giysileri olan, “taç, hırka, kemer vs.” giydirilir.

Alevi ve Bektaşilerde kadınlar Cem elere, nasip alma törenlerine katılırlar. Muhabbet toplantıları ve diğer dinsel törenlere erkeklerle eşit koşullarda katılırlar.

Dede veya baba olmadığı zamanlar; onun işlerini dede veya

baba eşi olan ana veya ana bacı vekaleten yürütür.

Alevi Cemlerine kadın ve erkek birlikte katılır. Orada kadın erkek ayrımı yapılmaz. Herkes “can”dır. Cemlerde müzik eşliğinde dönülen semaha kadın ve erkek birlikte kalkar. Semah birlikte dönülür.

İşte bu ibadet biçimi tutucu, yoz, softa dinsel kesimin Aleviler hakkında “mum söndü” vs. gibi dedikodular çıkarmalarına neden olmuştur.

Alevi geleneğinde; Hz. Ali gibi Fatma’ya da yoğun bir sevgi ve saygı vardır. Ona **“Fatma Ana”** adı verilir. Cem ayinlerinde onun adı geçtiğinde kadınlar saygılarını

*Kul Himmel’in
Köyünden bir ana.*

Foto: A.Örten

ayakta durarak gösterirler. Gene Hacı Bektaş Veli'nin Hacıbektaş'a geldiğindeki ev sahibi "**Kadıncık Ana**"dır. Kadıncık Ana'nın Alevilikte özel bir yeri vardır.

Hacı Bektaş Veli aşağıdaki dörtlükte Alevilerin kadın-erkek anlayışını şöyle ifade etmiştir.

*"Erkek dişi sorulmaz, muhabbedin dilinde
Hakk'ın yarattığı herşey yerli yerinde
Bizim nazarımızda kadın-erkek farkı yok
Noksanlıkla eksiklik senin görüşlerinde."*

Nisa Suresin'de, "Bir erkeğin; iki, üç, dört kadın ile evliliği" savunu-

lurken, Bakara suresi 230. ayette; "Erkek karısını boşarsa bu kadın başka bir erkekle nikahlanmadıkça evvelki kocasına helal olmaz" denirken, Alevilikte tek eşlilik esastır. Kadın ikinci sınıf bir insan değildir. Bakın Pir Sultan Abdal bir dörtlüğünde Alevilerdeki kadın sevgisini nasıl anlatıyor:

*"Gel benim ey güzel servi çınarım
Yüreğime ateş düştü yanarım
Kiblem sensin, yüzüm sana dönerim
Mihrabımdır kaşlarının arası..."*

ALEVİLİK VE SANAT

Alevilik, bazı inançlar gibi sanata karşı değildir. Alevilikte şiir, müzik, dans inancın önemli bir parçasıdır. Alevilerin toplu tapınma biçimi olan Cem ayinleri bağlamasız, şiirsiz, nefessiz ve müzik eşliğinde dönülen semahsız (dinsel dans) düşünülemez. Sünni İslamda resim, müzik, şiir ve diğer görsel sanatlar ile uğraşmak günah işlemekle, kafirlikle özdeş sayılırken bu uğraşlar Alevilikte saygı duyulan meslekler olarak kabul edilir.

Bakın Kuran'da Şura Suresi; 224. ayette ne diyor. "Şairler ise, onlara sapık kimseler uyarlar." 225. ayette ise "Görmez misin o şairler, her yöne meyleder ve boş şeylere dalarlar" ve 226. ayet: "Gerçekten

onlar, şiirlerinde, yapamayacakları şeyleri söylerler."

Bunlardan başka, Sünni İslamda müzik yasaktır. Süleyman Çelebi'nin (Hz. Muhammet'in hayatını anlatan) mevliti bile yasaktır. Zaman zaman Diyanet İşleri Başkanlığından camilerde müzik ile Kuran, dua vs. okunmasının yasak olduğu camilere yazılan yazılarda belirtilir.

Sünni İslamda resim yasaktır. Hz. Muhammed'in resminin yapılması kesinlikle yasaktır. İnsan yüzü (suret) resmetmek günahtır.

Alevilerde ise, resim de müzik de yasak değildir. Aleviler, Hz. Ali ve 12 İmamlar dışında Hz. Muhammet'inde resmini yapmışlardır. Bu bazı kitaplarda basılı olarak bulunuyor.

Müzik; Alevi ibadetinin esasında vardır. Alevilerin Cem ayinleri; bağlama eşliğinde müzikle söylenen nefes, duazımam, ağıt ve merisiyeler olmadan mümkün değildir.

Bağlamaya ve onu çalan dedeye kutsal gözle bakılır. Bu inanç belki eski Türk tarihinden Şamanizm döneminden kalma bir anlayıştır. Dedeye ve bağlama ilişkisi belki de Şaman ile kopuz arasındaki ilişkinin Anadolu'ya Aleviliğe taşınmasıdır.

Sünni İslam olan Osmanlı bakın çalgıya (müzik) nasıl bakıyor. İşte konu ile ilgili **Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin verdiği bir fetva:**

“Soru: Bir kişi çalgı çalsa ve Müslüman olmayana çalgı çalsa ona ne yapmak gerekir? (Dikkat Müslüman olmayana diye soruluyor.

Cevap: Şiddetle azarlanıp hapsedilmelidir.

Soru: Çalgı çalan birisinin çalgısını, bir başkası vurup parçalarsa... Çalgıyı kırana ne yapmak gerekir?

Cevap:Çalgıyı kıran büyük sevap işlemiş olur.”

Ebussuud Efendi Yunus Emre'nin bazı beyitlerinin bir tekkede okunması ile ilgili sorulan soruya verdiği cevap ise çok öğreticidir.

“Soru: Bir tekkenin mescitinde değişik kişilerle genç oğlanlar toplanır, değişik nağmelerle tevhid ederken (Tanrı'yı birleyen müzikli vecde gelirken) bunu değiştirerek kimi zaman “dil-i men, can-ı men” deseler... Kimi zaman da, ‘Sen ulu bir sultansın, canlar içinde cansın’

Ozanlar Anıtı.

yahut ‘Cennet cennet dedikleri, bir ev ile birkaç huri isteyene versen onu. Bana seni gerek seni...’ biçiminde beyitler okusalar ne yapmak gerekir.

Cevap: Bunların halleri ve sözleri tam anlamıyla fuhuş olduğu gibi, cennet hakkında dedikleri kötü sözler de açık bir küfürdür. Bu kişilerin öldürülmeleri yasalara uygundur.”

Müzikli ibadet yapmanın “zıkr” etmenin, müzik ile Allah'ı çağırmanın, ona dua etmenin bedeli Osmanlı'da “ölüm”dür. Bakın Alevi ozan Aşık Dertli bu zihniyete karşı ne diyor.

"Telli sazdır bunun adı
Ne ayet bilir ne kadi
Bunu çalan anlar kendi
Şeytan bunun neresinde

Venedik'ten gelir teli
Ardıç ağacından kolu
Be Allah'ın sersem kulu
Şeytan bunun neresinde"

Aleviler müzikle yapılan toplu ibadet biçimine o denli önem verirler ki, ibadete başlarken bağlamayı çalacak aşık, bağlamayı eline alır ve üç kere niyaz ederek başına götürdükten sonra alıp teline dokunmaya başlar. Bağlamanın adı Alevi Cemlerinde "**Telli Kuran**"dır. İnsan, "**Konuşan Kuran**" bağlama ise "**Telli Kuran**"dır.

Alevi Cemlerinde; Cem ilerleyince toplumun en duygulu, en coşkulu, adeta tüm Ceme katılanların transa geçtikleri anda, erkek ve kadının canlar semaha kalkar ve müzik

eşliğinde dönerler. (Dinsel dans ederler) Semahsız bir Cem ayını düşünülemez. Yani semah ibadetin ayrılmaz ve önemli bir parçasıdır.

Aleviler, hertür baskıya rağmen Anadolu'da ibadetlerinde ve günlük hayatlarında baskıcı dinsel anlayışa karşı direnmişler ve müziği dansı güzel sanatların diğer biçimleri olan heykeli, resmi, fotoğrafı vs. yaşamlarından çıkarmamışlardır.

Bugün "halk edebiyatı" denilince "halk ozanlığı" denilince ilk akla gelen Alevi geleneğinden kalan izlerdir. Anadolu hakını dili olan Türkçeyi, bağlamayı, şairini yaşatan kültür Alevi-Bektaşî kültürüdür.

Kendi varlığına karşı dıştan yönelen tüm baskılara karşı Alevi halkın sözcüsü olan halk ozanları kendilerini ifade etmenin biçimi olarak şiiri ve bağlamayı asla elden bırakmamışlardır. Toplumun "sözlü tarihi"ni böyle yaratmışlardır.

ANADOLU'DAKİ ALEVİ DERGAHLARI VE ÖNEMLİ GÜNLER

Anadolu Alevileri arasında; derin sevgi, saygı beslenen din uluları arasında "üçler" olarak tanımlanan "Allah-Muhammet-Ali"nin önemli bir yeri vardır. Hz. Ali ve Ehlibeyt ile ilgili, Aleviler arasında bitimsiz bir sevgi ve saygı selini görmemek mümkün değildir. Ali, Kerbela Olayı, 12 İmamlar hakkında Alevi ozanlarının deyişleri,

nefesleri biraraya gelse ansiklopedik bir antoloji oluşur.

Bu sevgi ve saygı selinin Anadolu toprağındaki "**serçeşmesi**" ise Hacı Bektaş Veli'dir.

Anadolu Alevileri, İslam dininin en önemli ziyaret merkezi sayılan Mekke'deki **HAC** ziyaretine de saygı duyarlar. Ama Hac'ca gitmeyi İslam olmanın beş şartından biri

saymazlar. Bu anlayışı Hacı Bektaş Veli şöyle ifade etmiştir:

*"Hararet nardadır, sacda değildir
Keramet baştadır, taçda değildir
Her ne arar isen kendinde ara
Mekke'de, Kudüs'te Hac'da değildir.*

Hac işlevi için değil ama sevip saydıkları için Kabe dışında, Hz. Ali'nin Hz. Hasan'ın İmam Hüseyin'in ve diğer İmam'ların Arap coğrafyasındaki mezarlarını ziyaret ederler.

Anadolu Alevilerinin en önemli ziyaret yerlerinin başında Hacı Bektaş Veli'nin sağlığında dergahı bulunan, Hak'ka yürüdükten sonra

da türbesinin yer aldığı Hacı Bektaş Kasabası'nda bulunan dergahı gelir.

Her yıl 16 Ağustos'ta, Anadolu'dan ve yurtdışından yüzbinlerce Alevi-Bektaşî sel gibi Hacıbektaş'a akar. Cemler yapılır, semahlar dönlür.

Bunu; Antalya - Elmalı Tekke Köyü'ndeki Abdal Musa Sultan Türbesi'ni her yıl Haziran ayında yapılan törenler izler. Ayrıca; Pir Sultan Abdal'ın, Sivas - Yıldızeli, Banaz Köyü'nde yapılan geleneksel kutlamaları da her yıl temmuz ayında yapılır.

Bunlardan başka; Eskişehir-Seyitgazi ilçesindeki Seyyit Battal Gazi

*Eskişehir Seyitgazi,
Seyidi Battal Gazi
Külliyesi*

Antalya Tekke
Köyü Abdal
Musa Külliyesi

ve Kalenderi derviŐi Külliyesi olan S caettin Veli törenleri de her yıl haziran ayında yapılan t renlerdendir.

Isparta - Senirkent'e bağlı UluĐbey beldesinde bulunan **Veli Baba Sultan Törenleri** ile, İzmir - KemalpaŐa'daki **Hamza Baba** törenleri de sıcak yaz aylarını daha da ısıtan sevgi ve sayĐı dolu t renlerdendir.

Bunlara Tokat yöresindeki **Keçeci Baba** ve **Hubyar Sultan** törenlerini ve Kemalide'deki **Hıdır Abdal Sultan** T renlerini de ekleyebiliriz.

Bunlardan başka, Anadolu ve Balkanlarda hemen hemen her

Alevi-BektaŐi yerleşmenin bulunduğu yörede mahalli kabul edilebilecek yüzlerce türbe, yatır, dergah saymak mümkündür. Macaristan-BudapeŐte'de **Gülbaba**; Bulgaristan'da, **Sarı Saltık**, **Otman Baba**, **Demir Baba** gibi.

İstanbul'da ise Osmanlı döneminde yaşayan 14 Alevi-BektaŐi dergahına karşın bugün kapısı hizmete açık 2 dergah bulunuyor. Bunlar Göztepe'de bulunan **Şahkulu Sultan Dergahı** ile Üsküdar'daki **Karaca Ahmet Sultan Dergahıdır**. Bu dergahlar tarihteki iŐlevlerini s rd rememelerine karşın, bugünde Alevilerin belli günlerde biraraya geldikleri, acılarını ve sevinçlerini paylaŐıkları ortak me-

kanlardır. Bunları son yıllarda yeni inşa edilen Cem ve Kültür Evleri izlemektedir.

Anadolu Alevilerinin kutsal günlerinin başında **Kerbela Olayı**'nın anısına yapılan **Muharrem Orucu** ve Aşure Günü gelir. 12 İmamlar aşkına tutulan 12 gün oruçtan sonra 12 çeşit gıdadan oluşan Aşure kaynatılıp dağıtılır. Bunu kesilen kurbanlar ile yapılan Cem törenleri izler.

Diğer kutsal günler ise; Hızır Nebi, Hızır İlyas, Hıdırellez isimleri ile

anılan "**Hızır Orucu**"dur. Üç gün tutulan bu oruçta anılan "Hızır" halk arasında ölmezlik sırrına erişmiş bir ulu kişidir, kurtarıcı ve yol göstericidir. Hızır darda kalanların imdadına yetişen kurtarıcıdır. Ölümsüzlük sırrına ulaşmış bir eren Dede'dir.

Nevruz da, Alevi geleneğinde kutsal bir gündür. Yılbaşı, baharın başlangıcı, Hz. Ali'nin doğum günü olarak kutlanır. Kurbanlar kesilir, lokmalar dağıtılır, cemler yapılır.

ALEVİLER NEDEN CAMİYE GİTMEZLER?

Anadolu Alevileri Allah'a inanırlar. Allah'ın birliğine, Hz. Muhammet'in peygamberliğine ve Hz. Ali'nin veliliğine inançları tamdır. Hatta bunu; "Allah-Muhammet-Ali" üçlemesi ile ifade ederler.

Ayrıca Kuran'ı kutsal kitapları olarak görürler. Kuran, Hz. Muhammet zamanında değil de daha sonraki halifelerden, önce Ebubekir, sonra Ömer tarafından sahabelerden alınan bilgilerle yazıya geçilmesi sırasında tartışmalar nedeni ile toplanan bazı ayetlerin ve hadislerin yok edildiğini, yakıldığını da iddia ederler.

Eldeki Kuran'ın 3. halife Osman zamanında oluşmuş olduğundan da bazı çekinceleri vardır. Bu düşüncelerini eskiler; "**Kuran'a kalem karıştı**" diye ifade ederler.

Ayrıca, 620 yıllarının Bedevi Arap toplumunun sosyolojik yapısına uygun getirilen kurallarla değişen sosyal ve toplumsal şartlara rağmen dünyanın sürgit bu kurallarla yönetilmeye kalkılmasının sıkıntıları yaratacağını düşünürler.

Bu nedenlerle Allah'ın dünyamız ve insanlık için söyledikleri Kuran ile sınırlı olamaz diye düşünüyorlar. Kuran'ı Batini yoruma tabi tutarlar. Kuran'ın ilham kaynağı olması gerektiğine inanırlar. Bu nedenle de Hz. Ali'yi "**Kuran'ı Nattık**" yani "**Konuşan Kuran**" olarak değerlendirir ve buyruklarına önem verirler.

Namazın 5 vakit veya 3 vakit olmasını, 30 gün tutulan Ramazan orucunu, İslamın 5 şartından biri olarak görmezler.

Örneğin, Kuran'da 5 vakit namaz kılmanın ne sayısı, ne şekli, ne de yeri olmadığına Aleviler inanırlar. Namazın bu biçimde ve 5 vakit kılınmasının İslama Emeviler ve Abbasiler zamanında konan kurallardan biri olduğuna inanırlar. Şiilerin namazı 5 değil de 3 vakit kılmasını da Şiilerin oluşturduğu bir kural olarak değerlendirirler.

İslamın 5 şartı olarak ifade edilen şartların da Kuran'da olmadığını, bunların da İslama sonraki dönemlerde girdiğini kabul ederler. 30 gün orucun da Kuran'da olmadığını söylerler.

Gerçekten de Kuran incelendiğinde; oruç ve ibadetten bahseder. Ama ne orucun süresi, ne de ibadetin biçimi ve sayısı Kuran'da yoktur.

Ayrıca Kuran'da camiden ve camide kılınan namazdan da söz edilmiyor. Bu da gene daha sonra İslama giren kurallardan birisidir.

Aleviler bu düşüncelerini Kuran'daki bazı ayetlere dayanarak ileri sürerler: Örneğin ibadetin biçimi ile ilgili olarak Ali İmran Suresi 191. ayette; "Onlar ki, ayakta iken, otururken, yatarken Allah'ı anarlar" şeklinde olduğunu anımsatarak ibadetin bazı kurallara bağlanamayacağını, bunların göstermelik ve şekilcilikten kaynaklandığını düşünürler.

Aleviler, "Her oruç tutmayan, namaz kılmayan Müslümanları biz İslamdan saymazsak bu büyük bir çoğunluk oluşturan insan toplumu nu İslam dini dışında saymak (kafir

anlamına gelir ki, buna kimsenin hakkı yoktur. Ayrıca bu İslam'a da aykırıdır" diyorlar.

Bu konuda Kuran'ın Nisa Suresi'nin 94. ayetinde; "Size Müslüman olduğunu bildiren dünya hayatının geçici menfaatlerine gözdikerek, sen mümin değilsin demeyin" diyor. O halde İslama sonradan konan şartlar olan 5 şartı yerine getirmeyene İslam değilsiniz denemez.

Aleviler ibadetin ille de camide yapılması gerektiğini de kabul etmiyorlar. Onlar "Yeryüzünün tümü ibadet yeridir" diye düşünüyorlar. İbadet için camiye gitmek gibi bir zorunluluğu gerekli görmüyorlar.

Kendi inançlarına göre; cami etimolojik anlamda tapınak değil, toplantı yeridir. İslamiyetin ilk yıllarında Hz. Muhammet bir ibadet yeri yapmaya gerek görmemiştir. Çünkü belli bir tapınak oluşturmak ve düzenli olarak sadece orada ibadet yapmak, onun getirdiği inanç sistemine aykırıdır. Nitekim o yıllarda ibadetin özellikle gece yapılması, gösterişten kaçınılması isteniyordu.

Bazı müslümanların Mekke-Medine yolu üstünde Kuba köyünde yaptırdığı camiye Hz. Muhammet, "Dedikodudan başka bir şeye yaramıyor" gerekçesi ile yıktırmıştır. Peygamber elbette bunu Allah'ın ilhamına aykırı olarak yapmaz.

Bu konuda Kuran'daki 2 ayet ilginçtir. İşte Tövbe Suresi'nde 107. ayet: "Zarar vermek, inkar etmek, müminlerin arasını açmak Allah ve Peygamberi'ne karşı savaşanlara da-

ha önceden gözcülük yapmak üzere bir mescit kurup, biz sadece iyilik yapmak istedik diye yemin edenlerin yalancı olduklarına şüphesiz ki Allah da şahittir.”

Bu ayetin devamındaki 108. ayette ise; bakın Kuran ne diyor:

“Ey Muhammed, o mescide hiç gitme, Allah'a karşı gelmekten sakınanlarla beraber bulunman daha uygundur. Orada arınmak isteyen insanlar vardır. Allah, arınmak isteyenleri sever.”

Demek ki ibadet yapmak için cami şartı aranmayacağı gibi her yapılan camiyi “Allah'ın Evi” olarak görmek de doğru değil.

Aleviler, Allah için ille de şu şartlar yerine getirilerek ibadet yapılır gibi katı kurallara katılmıyorlar. Kuran'daki bir ayet bu düşünceyi de doğruluyor. Bakın Hadid Suresi 4. Ayet ne diyor: “Nerede olursanız olun o sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür.”

Namaz ve cami ilişkisini Hacı Bektaş Veli soyevatlarından A. Celalettin Ulusoy, “Alevi Bektaşî Yolu” kitabında bakın şöyle ifade ediyor:

“Hz. Muhammed'den sonra halifeler, özellikle Ümeyyeoğulları ve Abbasoğulları istedikleri düzeyde manevi saygınlığa sahip olamamışlardı. Hükümlerlerini güçlendirmek için, İslam toplumunun her kesimine ulaşan bir propandaya gereksinme duyuyorlardı. Bunun o çağda en kolay ve en etkili yolu topluluklara hitap etmek

şekli idi. Bu amaçla Müslümanların belli saatlerde belli yerlerde toplanmaları iktidar çevrelerce de teşvik ediliyor ve hatta zorunlu tutuluyordu. Nitekim, Emeviler zamanında camiler Ali'yi ve onun soyunu kötölemek için konuşma yerleri olmuştu.”

Bu ve benzer nedenlerle ibadet için camilere gitmeyen Aleviler-Bektaşiler ibadetlerini, Cemlerini uygun evlerde yapıyorlar. Cemiyetevi veya Cemevi adı ile toplantı yapılan Cem yapılan binaları bulunan köy sayısı yok denecek kadar az bulunuyor.

Aleviler'in Cemine kadın-erkek, yaşlı-genç herkes gelebilir. Dede önderliğinde ve bağlama eşliğinde ibadet yapılır. Oturuş biçimi ise toplumsal ilişkiyi geliştiren, küskünlükleri gideren, kin ve düşmanlık kapılarını kapatıp, barışa kardeşliğe yönelmeyi kolaylaştıran içtenlikli bir ibadet tarzı olarak yüz yüze, cemaletle oturma biçimindedir. Allah'a ibadet ve dualarla birlikte sohbet, yardımlaşma, kişi ve toplum sorunlarına çare bulma imkanları sağlayan toplu tapınma biçimidir. İnsanın insana yakın olması bu biçim ile daha kolay oluyor.

Duvara değil cemale, “**didar-ı pak'e**” yani temiz insan yüzüne bakmak, insanın yaptığı cami binasından önce Allah'ın özenle yaratıp, “bütün meleklerle secde ettirdiği” insanı kutsal görmek Alevilerde ibadetin esasını oluşturuyor. Bu anlayışla Aleviler; “**Secde ade-**

medir”, “Hak ademedir” düşün-
cesi ile insanı, insan sevgisini dinin
esası haline getirmişlerdir.

Alevi-Bektaşinin ibadet tarzını
bir ozandan örneklemek gerekirse
bakın Edip Harabi ne diyor:

*“Zühd ü riya ile olan ibadet
Hatadır Hazreti Settar'a karşı
Böyle namaz ile olamaz ümmet*

*Hiç kimse Ahmet-i muhtar'a karşı
Tarikatsız mü'min olamaz kimse
Nur'u nübüvvetle dolamaz kimse
Hakk'ı Peygamber'i bulamaz kimse
Yatup kalkmak ile duvara karşı*

*Allah gözlerine çekmiş bir perde
Yok dersin Allah'ı gökte ve yerde
Gösterelim gel de gör Hakk'ı nerde
Secde eylersin Didar'a karşı”*

GÜNÜMÜZDE ALEVİLİK

1950 öncesi, Anadolu'da birçok
şehir ve kasabada bakkal dükkanı-
na bile sahip olmayan Aleviler, ar-
tık büyük şehirlerde şirket ve hol-
ding sahibi oldular. İthalat ve ihra-
catta da etkili olan Aleviler bugün
Türkiye pazarında önemli bir payı
elde etmiş durumda bulunuyorlar.

Alevilerin ekonomik gelişimi, si-
yasal ve sosyal alanlarda da rol al-
malarını sağlamıştır. Aleviler bu-
gün 20 milyon civarında nüfusa ve
5 milyon civarında seçmene sahip-
tir. Bu, bir siyasal partiyi tek başına
iktidar yapacak sayısal güç demek-
tir. Yani, siyasal partiler için önemli
bir oy deposu konumundadırlar.

Aleviler siyasal ve ekonomik
alandaki meşru olarak kabul edilme-
lerine rağmen, dini alanda aynı
hoşgörüyü ile karşılanmamaktadırlar.
Bugün bile bu kitlenin dini ayinle-
ri, inançları, yaptıkları ibadetler ba-

zı kesimlerce meşru sayılmamak-
tadır.

Osmanlı döneminde Alevilerin
ibadet biçimi olan Cem ayinlerine
ilişkin yasaklar, baskılar, Cumhuri-
yet döneminde de ne yazık ki de-
vam etmiştir. Halk ibadetini gizli
olarak geceleri yaparak sürdür-
müştür. Bu yüzden tutuklanmalar,
işkenceler olmuştur.

Cumhuriyet yönetimi devlet ve
din işlerini birbirinden ayırmıştır.
Hatta din işlerinden sorumlu olarak
daha sonra Diyanet İşleri Başkanlı-
ğı kurulmuştur. Fakat bir Devlet Ba-
kanlığı'na bağlı olarak faaliyet gös-
teren Diyanet İşleri Başkanlığı yal-
nız Hanefi Müslümanlara hizmet
götürmektedir. Bütün bu dönem
boyunca Alevilerin dini ihtiyacı yok
sayılmış, onlara hiçbir dini hizmet
götürülmemiştir. Diyanet İşleri, sa-
dece hakim mezhep olan Hanefili-

Alevi din adamları vasıtası ile Alevilere dini hizmet götürmek olmalıdır.

Bunun dünyada örnekleri vardır. Hıristiyanlık içindeki farklı mezheplere kiliseler benzer biçimde hizmet vermektedir. Humeyni İrani'nda hakim mezhep Caferi mezhebidir. Ama diğer mezheplere de kendi inançlarına uygun dini hizmetler götürülmektedir. Hatta bir yörede çoğunluk Caferi mezhebi dışındaki bir mezhebi ait ise, orada Caferi mezhebi azınlık mezhep sayılmaktadır. Kardeşlik ve barış ancak böyle sağlanacağı için bu çözüm bize de örnek olmalıdır. Azınlık olsun, çoğunluk olsun bütün mezheplerin, tarikatların temeli İslam dinidir. Bir dinin veya mezhebin doğru veya yanlış olması çoğunluk veya azınlık olmalarına bağlı değildir. Hz. Muhammet zamanında mezhep, tarikat vs. yoktu. Kuran'da mezhep ve tarikat diye bir olgu yoktur. Hepsi daha sonraki çeşitli tarihi olayların ardından ortaya çıkmıştır. Mezhep ve tarikat mensupları kendi mezheplerini doğru kabul etmektedir. Ama doğruluk, bilindiği gibi göreceli bir kavramdır. Herkese göre değişir.

Bu sorun bugüne kadar çözülmemiştir. Bugün bize kadar gelen sorun tarihsel bir mirastır. Bu miras iyi de olsa, kötü de olsa bizimdir. Elbette ki bu tatsızlıklar olmasa daha iyi olurdu. Ama bunlar olmuş. Tarihten doğru dersler çıkaralım. İntikamcı sonuçlar çıkarmayalım. Bütün Müslümanlar kardeşlerdir. Bizim inandığımızı inanan da, inan-

mayan da... Bütün insanlar da kardeşlerdir. Başka dinlere inananlar da, hiçbir dine inanmayanlar da hâlâ ağaçlara, hayvanlara tapan animistler de bizim kardeşimizdir.

Artık dünya bütünleşiyor. Sadece bir dinin veya ülkenin sorunu olan sorunlar yoktur. Bütün dünya insanlığının sorunları ortaktır.

Bugün Aleviliğin, dinsel örf ve âdetlerinin oldukça zayıfladığını da belirtmek gerekiyor.

Bu olayın çok eski bir geçmişi vardır. Osmanlı'da merkezi bir dini yapısı olmayan Alevilik tabii ki gelişemedi. Ancak varlığını her türlü zorluğa rağmen gizli olarak sürdürmeye çalışıyordu. O zamandan bugüne ayinlerde, inançlarda, folklorik yapıda önemli farklılıklar oluştu.

Sünnilik camilerde örgütlü idi. Hatta Osmanlı'da padişah aynı zamanda İslamın en büyük dini temsilcisi olan halifedir. Zaten ülke şeriatla yönetiliyordu.

Cumhuriyet'le din ve devlet işleri ayrıldı. Hilafet kaldırıldı. Ama Sünnilik gene devlet dini ve merkezi bir yapı ile varlığını sürdürmeye devam etti. Bugün Diyanet İşleri aracılığıyla camiler de bu merkezi yapıya bağlıdır. Kısaca ülkemiz "laik"tir ama, devletin resmi bir dini vardır. Laik bir ülkede resmi din olmaması gerekir. Hem laiklik var, hem de resmi din var. Bu olmaz. Resmi dinden de anlaşılan Hanefi mezhebidir.

Alevilikte din adamı olan dedeler Osmanlı'nın ilk zamanlarında

Erdebil ve Hacı Bektaş Dergâhı'na bağlı olarak çalışıyordu. Atamaları bu merkezler yapardı. Sonra tek merkez Hacı Bektaş Dergâhı oldu. Ayrıca ona bağlı Rumeli, İstanbul gibi dergahları vardı.

Sonraki yıllarda bu merkezi yapı bozuldu. Dedelik kurumu merkezi yapısını kaybetti. Önceleri Hacı Bektaş Dergâhı yetenekli din adamlarını dede olarak atardı, ama bu sistemin yerini giderek dedeliğin babadan oğula geçtiği sistem aldı.

Böylece yeteneksiz ve Alevi ilkelere göre eğitilmemiş kimseler de Alevilikte dede olabilmeye başlamıştı. Oysa Hacı Bektaş dergahı, dede olacak adayları birçok seviyede eğitimden ve çeşitli testlerden geçtikten sonra herhangi bir dergaha dede olarak gönderiyordu.

Dede olacaklar, dünya nimetlerinden tamamen el etek çekiyorlar, kendilerini öncelikle Hakk'a ve halka adıyorlardı. Onların artık kendi hayatı ve bireysel yaşamları sözkonusu değildi. Onlar Hakk'ın yani Tanrı'nın ilkelerini halka götüren birer derviş idiler. Birçok keramet sahibi, erdemli, ermiş insanlardı. Dedeler bu yüzden kutsal idiler. Halk bu ulu insanları severdi. Onlar yer yüzünde örnek insanlardı.

Dedeler, Hacı Bektaş Veli'nin ilkeleri doğrultusunda, Hz. Muhammet, Hz. Ali ve Ehlibeyt aşkı ile halkı eğitiyorlar, onlara dini ve dünyevi konularda öncülük ediyorlardı. Eğitim ve öğretim dışında

halkın her türlü sorunuyla uğraşmak da dedelerin görevleri arasında yer alıyordu.

Merkezi yapı dağıldıktan sonra dedelik babadan oğula geçen bir saltanat kurumuna dönüştü. Böyle olunca seviye düştü. Birçok dede çocuğu, haketmeden dede oldu. Dedelik kurumunun haklı olarak kazandığı "itibar" giderek istismar edildi. Halk bu istismardan rahatsız oldu. Dedelik kurumuna tepki göstermeye başladı. Dedeler, halka hizmet eden "derviş"ler olmaktan çıkıp toprak, köy, mülk sahibi "ağa dede"lere dönüştüler.

Dedelik kurumunda bu değişim yaşanırken, Alevi toplumunda hızlı bir değişim içine girmişti. Şehirli hayata geçen Alevilerin çocukları okumakta, yüksek okullu Alevi gençler çoğalmaktaydı. Batı'da (Almanya vs.) işçilik yapan Alevi işçiler artık farklı değer yargıları ile tanışmaktaydı. İşte böylece ortaya çıkan bu yeni kuşak, dedeliği sorgulamaya başladı.

Ülkedeki sosyal ve siyasal gelişme ve değişim, Alevi gençlerini ve toplumunu da etkilemektedir. Kültür dokularındaki yapı gereği devrimci, demokrat fikirler daha çok Alevi gençler ve Alevi kitle tarafından tasvip görmektedir. Sendikacı işçilerin çoğunluğunu Alevi işçiler oluşturmakta, öğrenci olaylarında Alevi gençler aktif rol oynamaktadır.

Alevilik doğuşu itibarıyla dinsel bir olay idi. Ama geçirdiği toplumsal evrelerden sonra artık çok farklı bir konuma ulaşmıştır.

Günümüzde Alevilik; kültürel bir kimliği ifade etmektedir. Bu da, dinsel özelliklerinin yanısıra çağdaş ilerici, hoşgörülü, hümanist, demokrat, laik bir düşünce yapısıdır.

Ülkemizde yaşanan olumsuz toplumsal etkilenmeler Alevi kitle için de geçerlidir. Fakat genel ola-

rak Alevilik tarihsel misyonunu, yani haklı toplumsal muhalefetini günümüzde de tavizsiz olarak sürdürmektedir.

Alevilik, her türlü toplumsal haksızlığa karşı mücadeleyi kendine prensip edinmiş; eşitlikçi, özgürlükçü bölüşümcü, devrimci, demokrat, laik bir yapılanmadır.

DİPNOTLAR:

- (1) Sahihi Müslim, Ali Ebu Talib'in Faziletleri.
- (2) a.g.e
- (3) Kunuz-ül Hakayık, C.II. s. 126
- (4) a.g.e., C. II. s.127
- (5) Cami, C. II. s. 55-56
- (6) Cami, C. II. s. 55-56
- (7) Veda Haccı Konuşmaları.
- (8) Sahihi Buhari, C. 11.
- (9) Peygamber Çiçekleri, M.N. Bursalı
- (10) Tevfik Oytam, Bektşiliğin İcyüzü, s.250
- (11) A.Gölpınarlı, İslam Mezhepleri ve Şiiilik, s.9.
- (12) Mevlana, Divanı-ı Kebir'den
- (13) Saçak Dergisi, sayı, 49
- (14) D. Avcioglu, Türklerin Tarihi, 5 cilt.
- (15) E.B. Şapolya, a.g.e., s.21
- (16) Abdalbaki Gölpınarlı, Velayetname, s IV.
- (17) Yaşar Ocak, Babailer İsyanı, s.133.
- (18) İsmail Hakkı Danişment, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, c.2, s.122